

**ÜNİVERSİTE MEZUNU YETİŞKİNLERİN
YAŞLANMA SÜRECİNDEKİ DİN EĞİTİMİ ALGISI**

Okan ATAŞ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÇAKMAK

Mart, 2023

Afyonkarahisar

TC.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE Ve DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÜNİVERSİTE MEZUNU YETİŞKİNLERİN
YAŞLANMA SÜRECİNDEKİ DİN EĞİTİMİ ALGISI

Hazırlayan
Okan ATAŞ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÇAKMAK

AFYONKARAHİSAR 2023

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Üniversite Mezunu Yetişkinlerin Yaşlanma Sürecindeki Din Eğitimi Algısı**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakçada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

13/03/2023

İmza

Okan ATAŞ

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Okan ATAŞ
	Numarası	210614118
	Anabilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri
	Programı	Felsefe ve Din Bilimleri Tezli Yüksek Lisans Programı
	Program Düzeyi	<input checked="" type="checkbox"/> Yüksek Lisans <input type="checkbox"/> Doktora <input type="checkbox"/> Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı	Üniversite Mezunu Yetişkinlerin Yaşlanma Sürecindeki Din Eğitimi Algısı	
Tez Savunma Sınav Tarihi	13/03/2023	
Tez Savunma Sınav Saati	14.30	

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek oy birliği – oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğüne kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET

ÜNİVERSİTE MEZUNU YETİŞKİNLERİN YAŞLANMA SÜRECİNDEKİ DİN EĞİTİMİ ALGISI

Okan ATAŞ

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ve DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Mart, 2023

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÇAKMAK

21.yy da tıptaki gelişmeler, eğitim seviyesinin yükselmesi, çocuk ölümlerinin azalması ortalama yaşam beklentisini artırmıştır. Bu durum da ülkemiz ve dünya nüfusundaki yaşlı sayısının artmasına sebep olmuştur. Ülkemizde birçok kurumun yaşlılara yönelik faaliyetlerini artırdığı gözlemlenirken, din eğitimi sahasında da bu faaliyetlerin daha da artması beklenmektedir. Din eğitimi alanındaki faaliyetlerin artmaya başlamasıyla birlikte yaşlanma süreci ve yaşlılık çalışmaları da popüler hale gelmiştir. Bu çalışma yaşlanma sürecinde bireylerin din eğitimi algılarını, ihtiyaç durumlarını, ihtiyaçların verimli bir şekilde giderilmesi için çözüm önerileri sunmayı amaçlamaktadır. Bu araştırmada, nitel araştırma türlerinden fenomenolojik (olgubilim) desen belirlenmiştir. Araştırmada ilk olarak araştırmanın değişkenlerini oluşturan kavramlar hakkında literatür taraması yapılarak kavramsal alt yapı ortaya konulmuştur. Sonrasında, konuyla ilgili olarak 12 kişiyle derinlemesine mülakat (görüşme) yapıp elde edilen veriler içerik analiz tekniğiyle analiz edilip değerlendirilmiş ve bulgular yorumlanmıştır. Araştırmanın evrenini, Afyonkarahisar'ın Dinar ilçesindeki üniversite mezunu bireyler oluşturmaktadır. Elde edilen bulgulara göre genel olarak yaşlanma sürecinde bireyler din eğitimine ihtiyaç duymalarına rağmen yeterli düzeyde din eğitimi faaliyeti ve çeşidinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlanma, Eğitim, Din, Din Eğitimi, Afyonkarahisar.

ABSTRACT

UNIVERSITY GRADUATE ADULTS PERCEPTION OF RELIGIOUS EDUCATION IN THE AGING PROCESS

Okan ATAŞ

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
SOCIAL SCIENCES INSTITUTE
DEPARTMENT OF PHILOSOPHY AND RELIGIOUS SCIENCES**

March, 2023

Advisor: Assist. Prof. Dr. Fatih ÇAKMAK

In the 21st century, the developments in medicine, the increase in the level of education and the decrease in child mortality have increased the average life expectancy. This has led to an increase in the number of elderly people in our country and in the world population. While it is observed that many institutions in our country have increased their activities for the elderly, these activities are expected to increase even more in the field of religious education. With the increase in the activities in the field of religious education, the aging process and aging studies have also become popular. This study aims to present individual's perceptions of religious education in the aging process, their needs, and solutions to meet their needs efficiently. In this study, a phenomenological (phenomenological) pattern, one of the qualitative research types, was determined. In the research, firstly, the conceptual infrastructure was revealed by making a literature review about the concepts that constitute the variables of the research. Afterwards, in-depth interviews (interviews) were conducted with 12 people on the subject, and the obtained data were analyzed and evaluated with the content analysis technique and the findings were interpreted. The population of the research consists of university graduates in Dinar district of Afyonkarahisar. According to the findings, it has been concluded that although individuals need religious education in the aging process, there is not enough religious education activity and variety.

Keywords: Aging, Education, Religion, Religious Education, Afyonkarahisar.

ÖNSÖZ

Yaşlanma sürecindeki yetişkin bireylerin din eğitimi algılarını, ihtiyaç durumlarını, ihtiyaçların verimli bir şekilde giderilmesi için çözüm önerileri sunmayı ve yeni yapılacak araştırmalara katkı sağlamak amacıyla gerçekleştirilen bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmaya ilişkin bilgilere ve araştırmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesine yer verilmiştir. İkinci bölümde araştırmanın yöntemine, üçüncü ve son bölümde ise araştırma sonucunda elde edilen bulgulara, bulguların yorumlanarak tartışılmasına, tartışma sonucu elde edilen sonuçlara ve sonuçlara bağlı geliştirilen çözüm önerilerine yer verilmiştir.

“Üniversite Mezunu Yetişkinlerin Yaşlanma Sürecindeki Din Eğitimi Algısı” adlı araştırmamda ilgisini ve desteğini esirgemeyen tez danışmanım, çok kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÇAKMAK’a, bu araştırma sürecinde ve yüksek lisans eğitimi aldığım dönemlerde benden desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, öğrencisi olduğum için kendimi nasipli hissettiğim çok değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Ali ÖNCÜ’ye, çalışmamın olgunlaşmasında katkılar sunan Doç. Dr. Mebrure Doğan hocama, yüksek lisans eğitimim ve araştırmam sürecinde bana her zaman destek olan, beni sürekli motive eden sevgili eşim Elif ATAŞ’a teşekkür ederim. Gerek lisans gerekse yüksek lisans eğitimi aldığım üniversite hayatım boyunca bana destek olan, burada isimlerini saymadığım çok değerli hocalarıma saygılarımı sunarım.

Okan ATAŞ
2023, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI	ii
ENSTİTÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
TABLolar LİSTESİ	x
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	4
1.1. YAŞLANMA VE YAŞLILIK.....	4
1.1.1. Biyolojik Yaşlanma	4
1.1.2. Sosyolojik Yaşlanma	4
1.1.3. Psikolojik Yaşlanma	5
1.1.4. Kronolojik Yaşlanma	5
1.2. EĞİTİM VE DİN EĞİTİMİ	6
1. YAŞLANMA SÜRECİNDE DİN EĞİTİMİ.....	7
2. YAŞLANMA SÜRECİNDE EĞİTİM VE DİN EĞİTİMİNİ GEREKLİ KILAN NEDENLER.....	11
2.1. DEMOGRAFİK YAPIDAKİ DEĞİŞİMLER.....	11
2.2. BİREYSEL VE TOPLUMSAL DEĞİŞİMLERE UYUM.....	13
2.3. KIRILGANLIKLARLA BAŞA ÇIKMA.....	13
2.4. YAŞLANMAYLA ARTAN DİN İLGİSİ.....	13
2.5. ÖLÜME HAZIRLANMA.....	14
3. YAŞLANMA SÜRECİ VE YAŞLILIKTA DİN EĞİTİMİNDE GÜNCEL DURUM	15
3.1. CAMİDE DİN EĞİTİMİ.....	15
3.2. KUR'AN KURSLARINDA DİN EĞİTİMİ	16
3.3. HALK EĞİTİM KURSLARINDA DİN EĞİTİMİ.....	17
3.4. ONLİNE DİN EĞİTİMİ.....	17

İKİNCİ BÖLÜM

1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	19
2. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	19
3. ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI.....	20
4. YÖNTEM	20
4.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ.....	20
4.2. ARAŞTIRMANIN KATILIMCILARI	21
4.3. VERİLERİN TOPLANMASI	21
4.4. GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK	21
4.5. VERİLERİN ANALİZİ.....	22

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR ve YORUM

1. ARAŞTIRMANIN KATILIMCILARIYLA İLGİLİ BULGULAR.....	23
1.1. KATILIMCILARIN YAŞLARI VE CİNSİYETLERİ	23
1.2. KATILIMCILARIN DİNDARLIK DURUMU	23
1.3. KATILIMCILARIN İBADET DURUMU	24
2. DİN EĞİTİMİ İHTİYACI	25
2.1. DİN EĞİTİMİNE İHTİYAÇ DUYMA	25
2.1.1. Olgunlaşma	25
2.1.2. Yaşam Boyu Öğrenme	27
2.1.3. Ölüme Hazırlanma	28
2.2. DİN EĞİTİMİNE İHTİYAÇ DUYMAMA	28
2.2.1. Din Eğitiminde Kendini Yeterli Görme	29
2.2.2. Dini Geleneğe Ait Uygulama Olarak Görme	29
2.2.3. Din Eğitiminde Çok Daha Önemli İhtiyaçlara Sarılma Durumu	30
3. DEĞİŞİMLER VE ETKİLERİ	30
3.1. OLUMLU DEĞİŞİMLER	30
3.1.1. Ahiret Endişesi	31
3.1.2. Problemlerle Başa Çıkabilme	32
3.1.3. Sorgulama Gücü	32
3.2. ETKİSİZ DEĞİŞİMLER	32
3.2.1. İlgisizlik	33
4. YAKIN ÇEVRENİN DİN EĞİTİMLERİNİ DESTEKLEME.....	33
4.1. KENDİNİ YETERLİ GÖRME	34
4.1.1. Sorgulamaya Yönelme	34
4.1.2. Davranışlarda Örneklik	34
4.1.3. Eğitimci Eksikliği	35
4.2. KENDİNİ YETERLİ GÖRMEME	36
4.2.1. Öğrenme Alanının Genişliği	36
4.2.2. Kendilerini Geliştirme İhtiyacı	37
5. İBADET SIKLIĞINI ARTIRMA	37
5.1. OLUMLU ETKİ	38
5.1.1. Örnek Çevre	38
5.1.2. İyi Alınan Din Eğitimi	38
5.1.3. Ahiret Endişesi	39
5.2. OLUMSUZ ETKİ	40
5.2.1. Tutarsızlık	40
5.3. ETKİSİZLİK	40
5.3.1. Etkisizlik	40
6. TEKNOLOJİ ETKİSİ.....	41
6.1. ARTIRIR ETKİ	41
6.1.1. Kaynağa Ulaşım Kolaylığı	41
6.1.2. Bilgi Kirliliğinin Giderilmesi	42
7. YETERLİLİK.....	43
7.1. YETERLİ DİN EĞİTİMİ FAALİYETİ	44
7.2. YETERSİZ DİN EĞİTİMİ FAALİYETİ	44
8. FAALİYET ÇEŞİTLERİ.....	45
8.1. ÜNİVERSİTELER	45

8.2. SEMİNER-KONFERANS-SEMPOZYUM.....	46
8.3. MANEVİ DESTEK.....	47
8.4. KİŞİSEL TERCİH.....	48
SONUÇ ve ÖNERİLER	49
KAYNAKÇA.....	52
EKLER DİZİNİ.....	55
SORULAR.....	56

TABLolar LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. Katılımcıların Yaş ve Cinsiyet Dağılımı	21
Tablo 2. Katılımcıların Yaş, Cinsiyet ve Kod Adı Bilgileri	23
Tablo 3. Katılımcıların Dindarlık Durumu	24
Tablo 4. Katılımcıların Yaş Grupları ve Cinsiyete göre İbadet Durumu.....	24
Tablo 5. Yaşlanma Sürecinde Din Eğitime İhtiyaç Durumu	25
Tablo 6. Yaşlanma Sürecinde Din Eğitimine İhtiyaç Duyma Kategorileri	25
Tablo 7. Yaşlanma Sürecinde Din Eğitimine İhtiyaç Duymama Kategorileri	28
Tablo 8. Yaşlanma Sürecinde değişimler din eğitiminize etkisi.....	30
Tablo 9. Yaşlanma Sürecinde Olumlu değişimler	31
Tablo 10. Yaşlanma Sürecinde Etkisiz değişimler	32
Tablo 11. Yakın Çevrenin Din Eğitimlerini Desteklemede Kendini Yeterli Görme.....	33
Tablo 12. Yakın Çevrenin Din Eğitimlerini Desteklemede Kendini Yeterli Görme.....	34
Tablo 13. Yakın Çevrenin Din Eğitimlerini Desteklemede Kendini Yetersiz Görme ..	36
Tablo 14. Hayatın Çeşitli Evrelerinde Alınan Din Eğitimin İbadet Sıklığını Artırmaya Etkisi.....	37
Tablo 15. Hayatın Çeşitli Evrelerinde Alınan Din Eğitimin İbadet Sıklığını Artırmaya Olumlu Etkisi	38
Tablo 16. Hayatın Çeşitli Evrelerinde Alınan Din Eğitimin İbadet Sıklığını Artırmaya Olumsuz Etkisi	40
Tablo 17. Hayatın Çeşitli Evrelerinde Alınan Din Eğitimin İbadet Sıklığını Artırmaya Etkisizlik.....	40
Tablo 18. Yaşlanma Sürecinde Din Eğitimine Teknolojinin Etkisi	41
Tablo 19. Yaşlanma Sürecinde Teknolojinin Din Eğitimine Artırıcı Etkisi.....	41
Tablo 20. Din Eğitimi Faaliyeti	43
Tablo 21. Din Eğitimi Faaliyeti Çeşidi	45

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

%: Yüzde

N: Evren

n: Örneklem

T.C.: Türkiye Cumhuriyeti

Vb: Ve benzeri

Vd: Ve diğerleri

Yy: Yüzyıl

GİRİŞ

21.yy da tıptaki gelişmeler, eğitim seviyesinin yükselmesi, çocuk ölümlerinin azalması ortalama yaşam beklentisini artırmıştır. Bu durum da ülkemiz ve dünya nüfusundaki yaşlı sayısının artmasına sebep olmuştur. Dünya nüfusu hızla yaşlanmaktadır. 60 yaş ve üzeri insan sayısı günümüzde 962 milyona ulaşmıştır. Bu sayının 2025'te 1,3 milyarı, 2050 de ise yaklaşık 2 milyarı bulması beklenmektedir.¹ Türkiye ise genç nüfusa sahip olma özelliğini kaybetmektedir. Türkiye'de 1935 yılında nüfusun %41'ini oluşturan 15 yaş altı grup, 2000 yılında %29,8 2008 yılında %26,7 seviyesine gerilemiş, 2023 yılında ise bu oranın %22,3 seviyesine ineceği beklenmektedir.² Türkiye'nin gelişmiş ülkelere göre düşük yaşlı nüfusa sahip olduğu düşünülmesine rağmen Türkiye'deki yaşlıların sayısında önemli bir artış yaşanmıştır. Türkiye'de 1990 yılında %4,3 olan yaşlı nüfus oranı her yıl artarak 2019 yılı itibariyle %9,1'e yükselmiştir. Ülkemizde yaşlı nüfus, 1935 yılında 628 bin 041 iken 2019 yılında 7 milyon 550 bin 727 kişi olmuştur.³ Bu yönüyle Türkiye'nin yaşlı nüfusunun birçok ülke nüfusundan bile fazla olduğu anlaşılmaktadır. Nüfus projeksiyonlarına göre yaşlı nüfus oranının 2023 yılında %10,2 2030 yılında %12,9 2040 yılında %16,3 2060 yılında %22,6 ve 2080 yılında %25,6 olacağı öngörülmektedir.⁴

Yaşlanma hızının artmasının en önemli nedenleri doğum hızının azalması ve insanların daha uzun yaşamasıdır.⁵ Eğitim seviyesinin yükselmesiyle birlikte doğurganlıkların düşmesi ve yaşlı nüfusunun daha fazla artış göstermesi beklenmektedir.

Yaşlanma ve yaşlılık ile ilgili son yıllarda yapılan kongre, sempozyum ve eğitim programlarının sayısında artış gözlenmektedir. 1998 yılından 2010'a kadar olan sürede bilimsel etkinliklerin sayısı 33 iken, 2010 yılından günümüze kadar yapılan bilimsel etkinlikler 65'tir. Bilimsel etkinliklerdeki artış konuya yönelik akademik ilginin de gittikçe arttığını göstermektedir.⁶ Ülkemizde birçok kurumun yaşlılara yönelik

¹ Çiğdem Samancı Tekin-Fatih Kara, "Dünyada ve Türkiye'de Yaşlılık", *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi* 3/1 (Şubat 2018), 4.

² Türkiye İstatistik Kurumu(TÜİK), İstatistiklerle Yaşlılar 2019 (Erişim 18 Mart 2020).

³ TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar 2019

⁴ TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar 2019

⁵ Türk Geriatri Derneği (TGD), "geriatri.org" (Erişim 29 Aralık 2020)

⁶ Metin Özkul-Işın Kalaycı, Türkiye'de Yaşlılık Çalışmaları, *Sosyoloji Konferansları* 52(2015), 262.

faaliyetlerini artırdığı gözlemlenirken, din eğitimi sahasında da bu faaliyetlerin artması beklenmektedir.⁷

Yaşlanma sürecinde din, din eğitimi çalışmaları ülkemizde çok sınırlıdır. Araştırmamız neticesinde tespit ettiğimiz çalışmalar şunlardır: Kalem, yüksek lisans çalışmasında, huzurevindeki yaşlıların din eğitimi ve öğretimi açısından beklenti ve problemlerini incelemiştir.⁸ Özpolat makalesinde yaş gruplarında yaşlılık ve din etkileşiminde dinin rolünü araştırmıştır.⁹ Gürses-Kılavuz makalelerinde Erikson'un Psiko-Sosyal gelişim dönemlerini din eğitimi bağlamında ele almıştır.¹⁰ Yılmaz makalesinde yaşlılarda dini başa çıkmanın önemine dikkat çekmiş ve yaşlılara yönelik düzenlenen din eğitimi faaliyetlerinin içerik ve yöntemlerini ele almıştır.¹¹ Yetişkinlik dönemi din eğitimi alanıyla ilgili ülkemizde yapılan en kapsamlı çalışmanın Mustafa Köylü (2014)'ye ait olan *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi* eseri olduğu söylenebilir. Çalışmada yetişkinlik dönemi din eğitimi veren kurumlar ve Kur'an Kursları ayrıntılı bir şekilde incelenmiş, öğrencilerin, öğrencilerin, kurs eğitim ve öğretimiyle ilgili olumlu, olumsuz görüşleri tespit edilmiştir. M. Akif Kılavuz (2002)'a ait *Yetişkinlik ve Yaşlılık Döneminde Eğitim ve Din Eğitiminin Önemi* isimli çalışma da yetişkinlik döneminde din eğitimi alınan Kur'an Kursları ve Kur'an Kursları öğretim programı değerlendirilmiştir.

Literatür değerlendirmemizin sonucunda her ne kadar son yıllarda yaşlanma ve yaşlılık çalışmalarında artma olsa da yaşlanma ve yaşlılık dönemini güncel din eğitimi bağlamında ele alan çalışmaların kısıtlı olduğu görülmüştür. Biz de bu çalışmamızla yaşlanma ve yaşlılık dönemindeki güncel din eğitimi alanında literatüre katkı sağlayacağımızı düşünmekteyiz.

Ülkemizde yaşlanma hızının artmasıyla birlikte bireylerin, yaşlanma sürecindeki din eğitimine ihtiyaç durumları her zamankinden çok daha önemli konuma gelmiştir. Bu çalışma yaşlanma sürecinde bireylerin din eğitimi algılarını incelemek ve bu süreçte oluşabilecek din eğitimi ihtiyaçlarına yönelik belirlemeler yapmaktadır. Sonuçta kısıtlı

⁷ Macid Yılmaz, "Yaşlılıkta Manevi Destek ve Din Eğitiminin Önemi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 (2013), 242.

⁸ Bknz. Mehmet Ruhi Kalem, *Yaşlıların Din Eğitimi ve Öğretimi Açısından Problem ve beklentileri* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006).

⁹ Bknz. Abdullah Özpolat, "Beşikten Mezara Yaşlılığın Sosyolojisi ve Din", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16/2 (2016), 53-76.

¹⁰ Bknz. İbrahim Gürses -M. Akif Kılavuz, "Erikson'un Psiko-Sosyal Gelişim Dönemleri Teorisi Açısından Kuşaklararası Din Eğitimi ve İletişiminin Önemi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/2 (2011), s. 153-166

¹¹ Bknz. Macid Yılmaz, "Yaşlılıkta Manevi Destek ve Din Eğitiminin Önemi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 (2013), 241-264.

Çalışmaların olduğu bu alana dair bu araştırma din eğitimi alanında ilerde yapılacak araştırmalara katkı sunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. YAŞLANMA VE YAŞLILIK

Yaşlanma; sakatlık veya hastalık sonucunda oluşan kayıplar hariç, vücudun çeşitli sistemlerinin, işlevselliğinin yavaş yavaş yitilmesi olarak açıklanmaktadır.¹² Yaşlanma, yaşın ilerleme sürecinin tümü olduğu için bu dönemle ilgili yapılan çalışmalar genellikle 40'lı, 50'li yaşlardaki bireyleri kapsamaktadır. Bu konuda yapılan araştırma verilerine dayanarak; günümüzde artan bir şekilde “yaşlılık” kavramı yerine “yaşlanma” kavramı kullanılmaya başlandığını söyleyebiliriz.¹³ Yaşlanma kavramını biyolojik, sosyolojik, psikolojik, kronolojik olarak ele alabiliriz.

1.1.1. Biyolojik Yaşlanma

Anne rahminde başlayıp yaşam boyunca devam eden tüm biyolojik değişimlere denir. Saçların beyazlaşması veya dökülmesi, derinin kırışması biyolojik yaşlanmaya örnek verilebilir. Biyolojik yaşlanma sürecinde bireylerin tüm organları aynı oranda yaşlanmaz. Örneğin ciğer ve böbrekler genellikle aynı oranda yaşlanırken bu organlar kalple farklı zamanlarda yaşlanırlar. Üreme sistemleri de sinir sistemlerinden önce yaşlanır. Bireyin biyolojik yaşlanma sürecini genetik özelliklerinin yanında psikolojik, sosyolojik ve çevresel faktörlerin de etkilediğini söyleyebiliriz.¹⁴

1.1.2. Sosyolojik Yaşlanma

Bireyin çalışma ve sosyal yaşamında yaşlanmayla birlikte meydana gelen tüm değişimleri ifade eder. Buradan hareketle sosyal yaşlanma bireyin toplumsal statü, rol ve beklenti süreçlerinin değişmesi olarak tanımlanabilir.¹⁵ Bir işe başlamak, okula başlamak, emekli olmak sosyolojik yaşlanmaya örnek verilebilir.

Nüfusun yaşlanması ve yaşlı nüfusun artması hem aile hem de toplumsal-ekonomik yapı üzerinde değişen sosyal etkiler gösterir. Bu etkiler, nüfusun yaşlanması ve aile büyüklüğü, geleneksel yaşlı desteği, refah ve sosyal değişim, piyasadaki dönüşüm ve sosyal eşitsizlikler, kır-kent eşitsizliği, yaşlının ekonomik gücünün zayıflaması, sosyal

¹² Ferhan Soyuer-Ali Soyuer, “Yaşlılık ve Fiziksel Aktivite”, *İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi* 15/3(2008), 224.

¹³ M. Akif Kılavuz, *Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi* (Bursa: Arasta, 2003), 8.

¹⁴ Kılavuz, *Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi*, 6.

¹⁵ Seyran Gürsoy Çuhadar, *Türkiye’de Demografik Dönüşüm Ve Aktif Yaşlanma İlişkisi: Kocaeli Örneği* (Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kocaeli Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019), 104.

dışlanma, modernizasyon, kamu harcamalarının üzerindeki yükün artması olarak belirlenmektedir.¹⁶

1.1.3. Psikolojik Yaşlanma

Kişilerin duygularında, algılamalarında ve davranışlarında oluşan değişimlerdir.¹⁷ Aynı zamanda bireyin zihinsel yetenek ve işlevlerindeki azalma ile davranışsal uyum yeteneğinde yaşa bağlı olarak ortaya çıkan değişimler psikolojik yaşlanma olarak ifade edilmektedir.¹⁸ Psikolojik yaşlanmada ezberleme ve öğrenme bozuklukları öne çıkabilmektedir.

Öte yandan psikolojik yaşlılığın bireyin kendini yaşlanmaya hazırlanmamasından kaynaklandığı iddia edilmektedir. Bireyin sağlıklı bir fiziksel yapıya sahip olması ve ruhen yaşlılığa hazırlanmasının yaşlılığın psikolojik boyutuyla başa çıkmada çok önemli bir rolü olduğu görülmektedir.¹⁹ Bireyin şu anki zihinsel durumu, kendisi ve yaşlanmayla ilgili görüşleri, kullandığı savunma mekanizmaları, ilgi alanları, hobileri, hayal kırıklıkları, sorun olarak gördüğü durumlar, geleceğe yönelik planlarının ve beklentisinin olup olmadığı yönünde veri toplanması bu süreçte yapılması gerekenlerin başında gelmektedir.²⁰

1.1.4. Kronolojik Yaşlanma

Doğumdan başlayarak yaşın ilerlemesi ile geçen zaman olarak tanımlanabilir. Örneğin, DSÖ ve BM yaşlılığı kronolojik olarak ele alır. DSÖ yaşlılığı, evrensel faktörlere uyum sağlayabilme yeteneğinin azalması olarak tanımlarken 65 yaş ve üstü bireyleri yaşlı kabul eder. DSÖ'nün yapmış olduğu yeni çalışma, beklenen ortalama ve sağlıklı ömrün uzamasıyla birlikte yaş sınıflandırmasının da değişmesi gerektiğini ortaya koymuştur.²¹

DSÖ'nün yeni sınıflandırması ise şöyledir:

- 0-17 yaş arası reşit olmayanlar,
- 18-65 yaş arası gençler,

¹⁶ Velittin Karakaya, "Nüfusun Yaşlanması ve Toplumsal Boyutları", *Yaşlılık Sosyolojisi*, ed. Harun Ceylan (Ankara: Nobel Yayınları, 2016), 30.

¹⁷ M. Akif Kılavuz, *Yaşlanma dönemi Din Eğitimi* (Bursa: Arasta Yayınları, 2003), 41.

¹⁸ Selin Umutlu- Meryem Tekin Epik, "Türkiye'de Yaşlı Nüfus ve Sosyal Politika Uygulamaları", *Sosyal Ve Beşeri Bilimleri Dergisi* 11/1(2019), 30.

¹⁹ Seyran Gürsoy Çuhadar, *Türkiye'de Demografik Dönüşüm Ve Aktif Yaşlanma İlişkisi: Kocaeli Örneği* (Soyal Bilimler Enstitüsü: Kocaeli Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019), 104.

²⁰ Velittin Karakaya, *Temel Gerontoloji Yaşlılık Bilimi*, (Ankara: Nobel Yayınları, 2016), 105.

²¹ Gürsoy Çuhadar, *Türkiye'de Demografik Dönüşüm Ve Aktif Yaşlanma İlişkisi: Kocaeli Örneği*, 102.

- 66-79 yaş arası orta yaşlılar,
- 80-99 yaş arası yaşlılar,
- 100+ uzun ömürlü yaşlılar.²²

Yaşlanma ve yaşlılık kavramlarından sonra şimdi de eğitim, din ve din eğitimi kavramlarını inceleyeceğiz.

1.2. EĞİTİM VE DİN EĞİTİMİ

Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir.²³ Eğitim toplumun bugünkü ve gelecekteki ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde toplumun hem sürekliliğini hem de gelişimini temin etmek üzere kurulmuş olan zengin bir kavramdır.²⁴ Ayrıca eğitim bireyin bilgi, değer ve beceri inşa etmesine destek sürecidir.²⁵ Tüm kavramlar eğitimi belli bir süreç içinde meydana gelen değişimleri ifade ettiğini söyleyebiliriz.

Eğitim formal eğitim ve informal eğitim olmak üzere ikiye ayrılır. Formal eğitim, önceden hazırlanmış program çerçevesinde planlı olarak yapılan eğitimidir. İnfomal eğitim ise, bireyin içerisinde bulunduğu ortamda kendi kendine sistemsiz ve denetimsiz bir şekilde programlanmasıdır.²⁶

Eğitim, insanı bütün kabiliyetleriyle geliştirme ve onu toplumun bir üyesi yapma yolundaki amaçlı ve planlı etkilemelerdir. Birey dini kabiliyetlerini de din eğitimi yoluyla geliştirilebilir.²⁷ Eğitim tanımları ve eğitimin dinle ilişkisinden sonra şimdi de din tanımlarına bakabiliriz.

Beyza Bilgin'e göre "Din, insanın kayıtsız şartsız var olan Mutlak Varlığa yönelişi ve O'nun tarafından kuşatılışıdır."²⁸ Michel Mayer'e göre ise "Din Allah'a, insanlara ve kendimize karşı yapmamız gerekene dair öğütlerle inançların tamamıdır."²⁹ J. B. Pratt dini şöyle tanımlar: "Din, fertlerin veya grupların inançlarına göre, kendi yararları ve kaderleri konusunda amaca ilişkin bir eylem icra eden güç veya güçler hakkında şekli ve

²² Brilio, "Brilio English" (Erişim tarihi: 17.01.2021)

²³ Selahattin Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme*, (Ankara: Edge Akademi Yayıncılık, 2017), 13.

²⁴ Nurullah Altaş-İsmail Arıcı, "Din Eğitiminin Bilimselleşme Süreci", *Din Eğitimi* (İstanbul: Ensar, 2014), 69.

²⁵ Mustafa Yavuz, "Eğitimle İlgili Temel Kavramlar", *Eğitim Bilimine Giriş*, ed. Mustafa Yavuz (Ankara: Anı Yayıncılık, 2018), 7.

²⁶ Altaş - Arıcı, "Din Eğitiminin Bilimselleşme Süreci", 53.

²⁷ Altaş - Arıcı, "Din Eğitiminin Bilimselleşme Süreci", 68.

²⁸ Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1988), 7.

²⁹ Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), "Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi"

sosyal bir davranıştır.³⁰ Paul E. Johnson, dini davranışta belli başlı üç özellik görmektedir: “Belli değerlere ait içgüdüsel istek, bu değerleri tutan bir güç hakkında bilinçli bir bağımlılık ve bu gücün yardımıyla bu değerleri kendine sağlamaya özgü gözükten tutum veya davranışlar.”³¹ Tanımlar dikkatle okunduğunda din ve eğitimin temel hedefinin insanın doğuştan getirdiği gizil güçlerini ortaya çıkarıp gelişmesini sağlamak ve bu sayede erdemli kişiler yetiştirip erdemli topluluklar meydana getirmek olduğu anlaşılmaktadır. Bir diğer deyişle din ve eğitimin amaçları büyük ölçüde birleşmektedir.³²

Eğitim ve din birbiriyle ilişkili kavramlardır. Eğitimden maksat, insanı terbiye edip belli hedefler doğrultusunda yetiştirmekse, aynı amacı taşıyan din faktörünü ondan ayırmak mümkün değildir. Onun için dine ait eğitim öğretim bir plan çerçevesinde verilmesi gerekir.³³

Din eğitimi, bireyin içinde bulunduğu gelişimsel özelliklerini, kalıtımla meydana getirdiği hazır bulunuşluklarını dikkate alan ve bunları çevre ile bütünleştirerek, yararlı hale getirmeye çalışan bir süreçtir.³⁴ Diğer bir ifadeyle din eğitimi, bireyin dini davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istenilen yönde davranış geliştirme süreci olarak da tanımlanmaktadır.³⁵

Günümüzde artık dinin gerekliliğini sorgulamak yerine din eğitiminin daha iyi nasıl tüm yaş gruplarına aktarılabilceği daha önemli bir durum haline gelmiştir.³⁶ Eğitim bize hayatımızda meydana gelen gelişim ve değişimin üstesinden gelmek için yardım eder. Din eğitimi ise yaşlı insanların hayatlarına bütünlük ve anlam kazandırmayı amaçlarken aynı zamanda yaşlıların hayatına canlılık katan bir güç olabilmektedir.³⁷

1. YAŞLANMA SÜRECİNDE DİN EĞİTİMİ

Yaşlanma biyolojik, psikolojik ve sosyolojik değişimlerin çok fazla olduğu uzun bir süreçtir. Ülkemizde de sağlık alanındaki gelişmeler, ortalama yaşam sürelerinin

³⁰ Mehmet Ruhi Kalem, *Yaşlıların Din Eğitimi ve Öğretimi Açısından Problem ve beklentileri*, 12.

³¹ Emrullah Yüksel, “Din Fenomeni”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1(1999), İstanbul, 82.

³² Gürses - Kılavuz, “Erikson’un Psiko-Sosyal Gelişim Dönemleri Teorisi Açısından Kuşaklararası Din Eğitimi ve İletişiminin Önemi”, 10.

Mehmet Nas, “Çocukluk Dönemi Gelişimi ve Din Eğitimi”, *Talim Dergisi* 2/2(2018), 291.

³³ Altaş - Arıcı, “Din Eğitiminin Bilimselleşme Süreci”, 69.

³⁴ Şükrü Keyifli, “Eğitim ve Din Eğitimi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/2(2013), 47.

³⁵ Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş* (Ankara: Pegem, 2012), 25.

³⁶ Mustafa Köylü, *Yetişkinlik Döneminde Din Eğitimi*, (İstanbul: Dem yayınevi, 2014), 28.

³⁷ Kılavuz, *Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi*, 23.

uzaması ve doğum artış oranlarının azalması toplumun yaşlanma süreci ve yaşlılık üzerine ilgisini artırmıştır.

Yaşlanma sürecinde karşılaşılan sıkıntılarla baş etmede ve topluma uyumu artırmada eğitimin çok önemli bir rolü vardır. Eğitim bir taraftan insan hayatında meydana gelen değişime uyum sağlama, diğer taraftan dengeli, istikrarlı ve güvenli bir kişilik geliştirme sürecidir.³⁸

Erikson'un insan gelişimi ile ilgili geliştirdiği evreleri de dikkate alarak bireyin yaşlanma sürecindeki dini gelişimini; çocukluk dönemi(0-11), ergenlik dönemi(12-17), ilk yetişkinlik(18-35), orta yetişkinlik(36-55), son "yetişkinlik(56+) olarak 5 grupta inceleyebiliriz.³⁹

Yaşamın ilk yılında bağımlı olduğu kişilerin bebeğin(0-1 yaş) ihtiyaçlarını düzenli şekilde karşılanmasıyla bebekte güven duygusu oluşur.⁴⁰ Bu güven duygusu, annenin bebeğe ihtiyaç duyduğu huzuru vermesi, bireyin inancında tutarlılık sergilemesinde önemli bir rol oynamaktadır.⁴¹ Hayatının ilk yıllarında çocuğun dini duygularının oluşmasında, anne babasından alacağı sevgi ve güven ileride Allah sevgisine temel oluşturabilir. Kısaca çocuk anne babasına güven duymayı öğrenmek suretiyle Allah'a güven duymayı öğrenmektedir.⁴²

Bebeklikteki güven ve sevgi duygusuyla atılan dini duygu temelinden sonra 1-3 yaş aralığında çocuk özerk olma, kendi olma ve anne baba müdahalesinden bağımsız davranış geliştirme çabası gösterir.⁴³ Bu dönemde çocuğun çevresi güvenli hale getirilip keşfetmesine izin vererek başarılı bir özerklik duygusu gelişimi sağlanabilir. Özerklik, bireyin özgür irade sahibi olması ve Allah'la ilişkilerinin düzeni bakımından önemlidir. İnsan iradesinin gelişmesi, hem diğer insanlarla hem de Allah'la ilişkilerini öğrenmede kişilik oluşumunun önemli bir bileşenidir.⁴⁴

Çocuk 3-6 yaş aralığında ise gelişen dil ve motor becerileri sayesinde çevreyi keşfeder. Bu süreçte çocuğun güvenli bir çevrede keşifler yapması, merakının giderilmesi desteklenmelidir. Bu dönemde keşiflerle birlikte çocukta vicdan duygusu da

³⁸ Kılavuz, *Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi*, 20.

³⁹ İbrahim Turan, "Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi", *Din Eğitimi*, (Ankara:Bilay Yayınları, 2020), 251.

⁴⁰ Nas, "Çocukluk Dönemi Gelişimi ve Din Eğitimi", 290.

⁴¹ Gürses - Kılavuz, "Erikson'un Psiko-Sosyal Gelişim Dönemleri Teorisi Açısından Kuşaklararası Din Eğitimi ve İletişiminin Önemi", 155.

⁴² İsmail Arıcı, "Çocukluk Dönemi Din Eğitimi", *Din Eğitimi*, (Ankara: Bilay Yayınları, 2020), 223.

⁴³ Nas, "Çocukluk Dönemi Gelişimi ve Din Eğitimi", 290.

⁴⁴ Gürses - Kılavuz, "Erikson'un Psiko-Sosyal Gelişim Dönemleri Teorisi Açısından Kuşaklararası Din Eğitimi ve İletişiminin Önemi", 9.

gelişmektedir. Vicdan duygusu çocuğun inanç dünyasının gelişmesinde ve Yaratıcıyla bağ kurmasında önemli bir yer tutabilir.⁴⁵

Çocuğun okula başlamasıyla birlikte (6-11 yaş) kendinde bir şeyleri başarma, yeteneklerini keşfetme isteği oluşur. Çocuğun kendi kabiliyetleri ölçüsünde başarı duygusunun yeterli düzeyde tattırılması sonraki yaşlarında yeni başarılar için özgüvenin oluşması bakımından önemlidir. Çocuğun oluşan özgüven ve kabiliyetlerinin farkına varmasıyla kendisine bu nimetleri veren Allah'a yönelmesi kolaylaşacaktır.⁴⁶

Bireyin ergenlik dönemine(12-17 yaş) girmesiyle kimlik arayışı başlar. Başarılı bir kimlik oluşturmasında daha önceki dönemlerde kazandığı kişilik özellikleri büyük öneme sahiptir. Ergenlik dönemi kimlik arayışıyla birlikte inanç bakımından olumlu dini yönelimlerin olduğu veya karşıt dini düşüncelere sahip olunabilen bir dönemdir. Bu dönemde ergen birey çevresinden çok fazla etkilenir. Ailenin ve çevrenin bu dönemde bireyin sağlıklı kimlik oluşturmasını sağlamada yardımcı önemlidir. Eğer bu dönemde başta aile olmak üzere, okul yani din öğretimi alan dersleri ve din eğitimi veren kurumlar sağlıklı bir şekilde işbirliği yaparlarsa, gençler daha sağlıklı bir dini gelişim sergileyebilirler.⁴⁷ Bireyin çevresinde güzel ahlaki karakterde rol modellerin olması dini ve ahlaki değerlere uygun bir kişilik oluşturmasını sağlamada büyük kolaylık sağlayacaktır. Ergenlik döneminde öğretilen bilgiler bireyin sağlıklı kimlik oluşturmasını destekler. Ergenlik yıllarında gençlere öğretilen dini bilgilerin bireyin kişiliğine etki etme durumu göz önünde bulundurularak planlanmalıdır. Dini yönelimli bir kimlik oluşumunun etkisi hayat boyu olumlu olarak devam edecektir. Bu dönemin pozitif dini yönelimlerle gerçekleşmesi, yaşamının diğer dönemlerine olumlu yönde etki edecek ve ilerleyen dönemlerde oluşabilecek kırılğanlıklarla mücadeleyi kolaylaştıracaktır.⁴⁸

İlk yetişkinlik dönemiyle(18-35 yaş) birey kimlik oluşumunu tamamlamaktadır. Birey için insanlarla yakın ilişki kurma, bir yerlere ait olma, kabul görme ve sevgi önemli hale gelmiştir.⁴⁹ Aynı zamanda iş-meslek sahibi olma, evlenme, arkadaşlıklar, toplumsal sorunlar gündeminde olan konular olmuştur. İstikbal endişesinin etkisiyle meslek sahibi

⁴⁵ İsmail Arıcı, "Çocukluk Dönemi Din Eğitimi", 225.

⁴⁶ Gürses - Kılavuz, "Erikson'un Psiko-Sosyal Gelişim Dönemleri Teorisi Açısından Kuşaklararası Din Eğitimi ve İletişiminin Önemi", 162.

⁴⁷ Turan, *Din Eğitimi*, 252

⁴⁸ Köylü, *Yetişkinlik Döneminde Din Eğitimi*, 158.

⁴⁹ Gürses - Kılavuz, "Erikson'un Psiko-Sosyal Gelişim Dönemleri Teorisi Açısından Kuşaklararası Din Eğitimi ve İletişiminin Önemi", 158.

olma, para kazanıp ayakları üzerinde durma, ekonomik bağımsızlığını sağlama bireyin en önemli sorunudur.

İlk yetişkinlikte bireyin dünyasında hayatın maddi yönünün yanında manevi yönü de önemli bir yer tutar. Birey ölümü algılamasıyla birlikte hayatın gerçekleriyle yüzleşir. Birey ölümle, hayatın sınırlı olduğunu, faydalı işlerin çokluğuyla birlikte, faydasız işlerin hayatın gerçekleriyle yüzleşmesini engellediğini fark eder.⁵⁰

Kimi bireylere göre din hayatın ayrılmaz bir parçası iken kimilerine göre değildir. Ama bireyin sevdiklerinin beklenmedik şekilde ölümü bireyleri dine keskin bir dönüş yapmalarını sağlayabilir.⁵¹

İlk yetişkinlik dönemindeki dini inanç ergenlik ve çocukluk döneminden farklılık gösterir. Birey artık dini kendi iç dünyasında kişiliğiyle birlikte oluşturup, geliştirir. Bu durum kişiyi önceki dini inanışlarından tamamen uzaklaştırabilir ya da kişide daha kuvvetli dini inanışlar oluşturabilir.⁵²

Orta yetişkinlik dönemi(36-55 yaş) yoğun iş temposuyla birlikte bireyin verimlilikte ve üretkenlikte zirvede olduğu bir dönemdir. 30'lu yaşlarda iş sahibi olamayan ve evlenmemiş bireyler üretkenlik, verimlilik bakımından kendilerini kötü hissedebilirler.⁵³ 2020 yılında ülkemizdeki genç işsiz oranının %24,9 olduğunu düşündüğümüzde bu yaş grubunun ne kadar çok desteğe ihtiyacı olduğunu anlayabiliriz.⁵⁴

Üretkenlikten kasıt sadece bir işte verimli olarak çalışmak değil aynı zamanda çocuk sahibi olup, çocuklarını en güzel şekilde yetiştirmektir. Birey için çocukları yoluyla neslini devam ettirmek önemli olduğu gibi evi dışında da gelecek nesillerin yetişmesine rehberlik etmek üretkenlik açısından önemlidir.⁵⁵ Bu rehberlik sürecinde birey, çocuklarına örnek olmak için dini görevlerini daha fazla hassasiyetle yapılabilmektedir. Otuz beş yaşından yaşlılığa kadar özellikle Tanrıya ve ölümden sonraki hayata ilgiyle birlikte, artan dini inanç söz konusudur.⁵⁶ Orta yetişkinlikte her ne kadar inanç konusunda ilerleme görülse de dini yaşayış noktasında yoğun iş temposu ve üretkenliğin etkisiyle tam bir yerleşmiş ibadet yoğunluğu gözlemlemek zordur.

⁵⁰ Köylü, *Yetişkinlik Döneminde Din Eğitimi*, 153.

⁵¹ Turan, "*Din Eğitimi*", 252.

⁵² Köylü, *Yetişkinlik Döneminde Din Eğitimi*, 154.

⁵³ Turan, "*Din Eğitimi*", 255.

⁵⁴ Türkiye İstatistik Kurumu(TÜİK), İşgücü İstatistikleri, Ekim 2020 (Erişim 11 Ocak 2021).

⁵⁵ Gürses - Kılavuz, "Erikson'un Psiko-Sosyal Gelişim Dönemleri Teorisi Açısından Kuşaklararası Din Eğitimi ve İletişiminin Önemi", 163.

⁵⁶ Köylü, *Yetişkinlik Döneminde Din Eğitimi*, 155.

Son yetişkinlik dönemi(56 yaş ve üzeri) bireylerin toplumda yaşlı olarak kabul edildikleri dönemdir. Birey önceki yaşam dönemlerinin etkisiyle kendini gerçekleştirme mutluluğuna erişmiş veya geçmiş dönemlerdeki derin pişmanlıklarla, mutsuz şekilde yaşlanmıştır. Önceki gelişim dönemlerini başarıyla tamamlayan birey mutlu şekilde emekli olmuştur. Kalan ömründe kendisini daha az yoracak yeni uğraşlarla birlikte kendini ölüme hazır hale getirmeye çalışır. Kendi benliğini oluşturamayan, mutsuz şekilde yaşlanan bireyde ise derin pişmanlıklar, tekrar dünyaya gelip yaşama isteği ve ölüm korkusu oluşur. Erikson'a göre dindar bireyler yaşlılık döneminde yaşamın getirdiği krizleri rahat şekilde atlatarak, ağırbaşlılıkla ölüm korkusundan uzak olup, mutlu şekilde hayatın sonlanmasını bekler.⁵⁷

2. YAŞLANMA SÜRECİNDE EĞİTİM VE DİN EĞİTİMİNİ GEREKLİ KILAN NEDENLER

Beşikten mezara ilim öğrenme gerekliliğini temel edinmiş bir geleneğe sahip olmamıza rağmen yaşlanma sürecinde veya yaşlılıkta eğitimin gereksiz olduğunu düşünenler de az değildir. Toplumda yaşlı bireylerin ömürlerinin az kaldığı, yeni hayata uyum sağlamada sorunlar yaşamaları ve öğrenme noktasından artık yeterli kabiliyete sahip olmamaları gibi düşüncelerin etkisiyle yaşlanma sürecinde eğitim boş bir uğraş olarak görülebilmektedir. Bu düşüncelerin sonucunda toplumda da birçok yaş grubunun yaşlanma sürecinde eğitimin ihtiyaç olmadığına inandıkları görülebilir. Ama günümüzde bireyler son 20-30 yılda olan gelişmeler ışığında yaşlanma ve yaşlılıkta eğitime daha fazla ihtiyaç duyabilmektedirler.

Böyle bir eğitime ihtiyaç olmasındaki gerekçeler;

2.1. DEMOGRAFİK YAPIDAKİ DEĞİŞİMLER

Günümüzde yaşlanma dönemi eğitimi ve sorunlarının duyulmasının en önemli nedeni nüfus piramidindeki değişimlerdir. 20.yy'dan itibaren gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ortalama yaşam süreleri ve toplum içindeki yaşlıların oranı hızla artmaktadır.⁵⁸ Gelişmiş ülkelerde bundan iki asır önce ortalama insan ömrü 40 yaş civarı iken günümüzde bu rakam 80'leri bulmuştur.⁵⁹

⁵⁷ Gürses - Kılavuz, "Erikson'un Psiko-Sosyal Gelişim Dönemleri Teorisi Açısından Kuşaklararası Din Eğitimi ve İletişiminin Önemi", 164.

⁵⁸ Kılavuz, *Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi*, 16.

⁵⁹ Türkiye İstatistik Kurumu(TÜİK), İstatistiklerle Yaşlılar 2019 (Erişim 18 Mart 2020).

Tüm bu demografik değişimlerle birlikte nüfus piramidi tersine dönecek, çalışan insan sayısında azalmalar, emeklilik ve yaşa dayalı sorunların artmasıyla birlikte yaşlılara yönelik politikalarda artış olacaktır.⁶⁰

Yaşlıların iyi bir eğitim alması tüm sorunlara karşı mücadeleyi kolaylaştıracaktır. Yaşlanma sürecinde eğitimin önemi kavranır, gerekli tedbirler alınırsa problemlerin çözümü kolaylaşacaktır.

Ülkemizde de yaşlanma ve yaşlılık dönemine dayalı eğitim uygulamalarının başladığına şahit olmaktayız. Akdeniz Üniversitesi bünyesinde 2016 yılında eğitime başlayan Tazelenme Üniversitesi bunun en güzel örneklerinden birisidir. Prof. Dr. İsmail Tufan'ın önderliğinde, 60 yaş ve üzeri bireylerin gönüllü olarak katıldığı üniversite yaşlanma eğitimidir. Bir asırlık ömür süren Hatice Aktaş'ın deyiimiyle, “Yaşlanmayan Gönüller”in okulu kurulmuştur.⁶¹ İlk kayıt döneminde 350 öğrenciye ulaşılmıştır. Türkiye çapında gördüğü ilgiyle birlikte yaygınlaşmaya başlamıştır. Dersler üniversiteye göre değişiklik gösterse de genel olarak; Ortopedi, toprak bilimi, bilişim teknolojileri, üroloji, fizyoterapi, göz hastalıkları, arkeoloji, evrende yalnız mıyız, biyoloji, değişim atölyesi, fizik tedavi ve rehabilitasyon, dermatoloji, yaşlanmanın ekolojisi, para ve yatırım, çevre koruma, halkla ilişkiler ve medya gibi sağlık, psikoloji, sosyoloji, tarih, felsefe alanlarından dersler okutulmaktadır.⁶²

Tazelenme Üniversitesi'nin 2017-2018 dönemi itibarıyla kampüsleri: Akdeniz Üniversitesi, İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, Alanya Hamdullah Emin Paşa (HEP) Üniversitesi, Ege Üniversitesi ve Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi'dir. Tüm kampüslerde, ev sahibi üniversiteler sosyal sorumluluk anlayışı çerçevesinde gönüllü olarak kapılarını açmakta ders veren öğretim üyeleri yine gönüllülük esasıyla görev almaktadırlar.⁶³

Tazelenme Üniversitelerine yaşlanma ve yaşlılığın din eğitimi boyutunda incelediğimizde verilen eğitimde en büyük eksikliğin programda din eğitiminin olmaması diyebiliriz. Yine de Türkiye çapında 2-3 yıl gibi kısa sürede birçok üniversitede açılan Tazelenme Üniversiteleri, bizlere yaşlanma ve yaşlılıktaki din eğitimi noktasında gelecek için büyük umutlar vermektedir.

⁶⁰ Kılavuz, *Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi*, 19.

⁶¹ Tazelenme Üniversitesi, “60+ Tazelenme Üniversitesi” (Erişim tarihi:17.01.2021)

⁶² Tazelenme Üniversitesi, “60+ Tazelenme Üniversitesi” (Erişim tarihi:17.01.2021)

⁶³ Tazelenme Üniversitesi, “60+ Tazelenme Üniversitesi” (Erişim tarihi:17.01.2021)

2.2. BİREYSEL VE TOPLUMSAL DEĞİŞİMLERE UYUM

Değişim; biyolojik, sosyolojik, psikolojik olarak bir ömür boyu sürekli devam eder. Her ne kadar belli yaşlardan sonra kişilikteki değişimlerin çok sınırlı olduğundan söz edilse de bu değişimler birçok yönden sürekli dir. Özellikle yaşlanma döneminde yetişkinin fiziksel ve psikolojik özellikleriyle sosyal kabulünde değişiklikler ortaya çıkmaktadır. İnsanlar yaşlarının artmasına paralel olarak sürekli bir şekilde fiziksel olarak, çoğu zaman psikolojik olarak ve sık sıkta sosyal olarak değişime maruz kalır.⁶⁴

Yaşlanma sürecinde bireylerin din eğitimi ortamına girmeleri yeni sosyal gruplarla iletişim kurup sosyolojik etkilenmelerini engelleyerek, yeni öğrenimler, arkadaşlık ilişkileri ve etkinlilerle psikolojik olarak kendilerini daha iyi hissetmelerine ve daha aktif yaşam sürerek biyolojik kayıpları minimize etmelerini sağlar. Din eğitimi tüm bu eğitim sürecinde bireyin ruhen kendini daha doygun hissedip dünya ahiret dengesini kurması bakımından önem kazanır.⁶⁵

2.3. KIRILGANLIKLARLA BAŞA ÇIKMA

Yaşlanma ve yaşlılık biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik kayıpları barındıran kırılğanlığın çok fazla olduğu bir süreçtir. Din tüm bu kırılğanlıklarla mücadelede, sorunlara ağırbaşlılıkla bakabilme imkânıyla çok kritik bir öneme sahiptir.

İnsanların yaşlandıklarında Allah'a olan bağlılıklarında artış olduğu gözlenmektedir. Gençlik dönemlerinde dine fazla ihtiyaç duymayan insanlar, yaşlandıklarında kırılğanlıklarla başa çıkma yöntemi olarak dine daha çok yönelirler.⁶⁶

Yaşlanma sürecindeki din eğitimi yaşlı bireylere, şükür, tevekkül, kader inancı, ahiret inancı, kul hakkı gibi kırılğanlıklarla başa çıkmada temel dini değerlerin kazandırılıp, hayata aktarılmasıyla daha anlamlı ve huzurlu bir hayat sağlayabilir.

2.4. YAŞLANMAYLA ARTAN DİN İLGİSİ

Toplumda yaşlanmayla birlikte bireylerin dine ve dindarlığa ilgilerinin artacağına dayalı kanaat vardır. Yapılan araştırmaların kesitsel ve boylamsal olma durumlarına göre farklılıklar olabilse de birçok araştırma bunu destekler niteliktedir.⁶⁷

⁶⁴ Kılavuz, *Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi*, 20.

⁶⁵ Turan, "*Din Eğitimi*", 258.

⁶⁶ Kılavuz, *Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi*, 41.

⁶⁷ M. Akif Kılavuz, "Yaşlanma Sürecinin Dinî Gelişime Etkileri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14/2 (2005), 105.

Taplamacıoğlu tarafından gerçekleştirilen araştırmada namaz kılan, oruç tutan ve dinî görevlerini elinden geldiğince yerine getirmeye çalışan kimselerin oranı 16-30 yaş grubunda % 31,8 iken bu, 30-50 yaş grubunda % 48,5'e, 50 + yaş grubunda ise % 68,5'e yükseldiği gözlenmektedir.⁶⁸ Uysal'ın 20-41 yaş grupları arasındaki katılımcılardan elde ettiği araştırma sonucu, yaş ilerledikçe insanların dine karşı daha olumlu tutum ve davranışlar geliştirdiğini ortaya koymuştur.⁶⁹

Ülkemizde yaşlanma sürecinde dindarlığın artmasıyla ilgili boylamsal araştırmaların gerçekleştirilmemesi nedeniyle "yaşlı insanların daha dindar olduğu" şeklindeki kanaatin tamamıyla gerçeği yansıttığını söylemek mümkün görünmektedir.⁷⁰ Tüm bu araştırmaların sonucunda yaşla birlikte artan dindarlık ilgisi yaşlanma sürecinde ve yaşlılıkta din eğitimi ihtiyacı artıran unsurlardan biridir diyebiliriz.

2.5. ÖLÜME HAZIRLANMA

Yaşlı insanların ölüm riskinin çocuklara ve gençlere göre daha yüksek olmasından dolayı yaşlanma süreciyle birlikte ölüm yaşlı kişilere daha bir yakıştırılmaktadır. Her ne kadar insanlar yaşlılık sebebiyle değil, hastalık sonucunda ölseler de yaşlılık ölümüne yakın görülmektedir. Örneğin; yapılan bir araştırmada yetmiş beş yaşındaki bireyin o yıl içinde ölme olasılığı, yirmi yaşındaki bireyin ölme olasılığının 41 katı olduğu belirtilmektedir.⁷¹

Yaşlanma sürecinde bireyde ortaya çıkan ölüm kaygısı, hasta ve ölüm haberleriyle daha da artmaktadır. Artan ölüm kaygısı bireyin psikolojisinin bozulmasına ve depresyona girmesine neden olabilmektedir.

Yaşlanma sürecindeki bireyin ölüm kaygısını artıran nedenlerden biride bilişsel ve fiziksel etkinliklerden fazlaca soyutlanmasıdır. Günümüzde toplumdan soyutlanan, yapayalnız kalan yaşlı birey hiçlik duygusu hissetmekte ve hiçlik duygusu ölümle simgeleşerek ölüm korkusunu beraberinde getirmektedir.⁷²

Yaşlanma süreci ve yaşlılık bireyin ölümle yüzleştiği bir dönemdir. Birey bu yüzleşmenin sonucunda teslimiyet veya inkâr yolunu seçer. Dinsel bir olgu olan teslimiyeti seçmek bu kırılabilirlik ve depresif etki oluşturabilecek ölüm korkusunu yenmenin en kolay çözümü denebilir. Birey ölümle yüzleşme sonucu daha teslimiyetçi

⁶⁸ Mehmet Taplamacıoğlu, "Yaşlılara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerinde Bir Anket Denemesi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (1962), 150.

⁶⁹ Veysel Uysal, "İslami Dindarlık Ölçeği Üzerine Bir Pilot Çalışma", *İslami Araştırmalar Dergisi* 8/3 (1995), 270.

⁷⁰ M. Akif Kılavuz, "Yaşlanma Sürecinin Dinî Gelişime Etkileri", 108.

⁷¹ Kılavuz, *Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi*, 31.

⁷² Kılavuz, *Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi*, 33.

tavır alıp, aynı zamanda hayatını anlamlandırma arayışından dolayı daha dindar olmaya yönelebilir.

Ölüm ve din arasındaki ilişkide en önemli nokta ahiret inancı kavramıdır. Ahiret inancı bireyin ölümsüzlük ve ebedi yaşam arzusuna cevap vermesi bakımından önemlidir. Gerçek anlamda inanan insan, ölümün arkasında bulunan esas güce inanmakta, bu gücün kendine yardımcı olacağını düşünmektedir. Allah huzurunda bulunduğu inanan insan için ölüm, Allah'ın huzurunda olmaktan başka bir anlam ifade etmemektedir.⁷³

Yaşlanma ve yaşlılıkta din eğitimi bireyin, biyolojik, psikolojik ve sosyolojik olarak kendini iyi hissetmesini, yalnızlık hissinden uzak olmasını sağlar. Aynı zamanda bireyin kendini dini bilgi olarak daha donanımlı hissedip hayatını daha iyi anlamlandırmasını ve ölümü makul görüp teslimiyetçi tavır almasını sağlaması bakımından daha çok din eğitimine ihtiyaç duyduğunu söyleyebiliriz.

3. YAŞLANMA SÜRECİ VE YAŞLILIKTA DİN EĞİTİMİNDE GÜNCEL DURUM

Yaşlanma sürecindeki din eğitimi faaliyetlerini incelediğimizde bu eğitimlerin genel olarak yaygın eğitim formatında olup, örgün eğitim kurumları dışında verilen eğitimler olduğunu görürüz.

3.1. CAMİDE DİN EĞİTİMİ

Cami eğitimi, dini eğitimini herhangi bir sebepten dolayı, örgün eğitimden alamayanlar için bir fırsat eğitimidir. Cami eğitimi, din bilgisi bakımından kendisini eksik görerek bu eksikliğini gidermek isteyenlere milli ve manevi değerlerin korunması, geliştirilmesi ve benimsenmesinde katkı sağlayıcı bir eğitimidir.⁷⁴

İmamlar tarafından verilen cami içi din eğitimi faaliyetleri; haftalık yapılan vaazlar, hutbeler, Yaz Kur'an Kursları, bazı camilerde yetişkinlere yönelik dini ders ve sohbetlerdir. Cami dışı din eğitimi faaliyetleri ise; cami görevlisinin herhangi bir yerde, önceden davet edilerek katıldığı toplantılarda dini bilgilendirme amaçlı konuşma yapmasıdır.⁷⁵

⁷³ Faruk Karaca, *Psikolojik Açıdan Ölüm ve Dini İnanç İlişkisi*, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999), 143.

⁷⁴ Şükrü Keyifli, "Camilerde Din Eğitimi", *Din Eğitimi*, ed. Mustafa Köylü-Nurullah Altaş (İstanbul: Ensar, 2014), 354.

⁷⁵ Altaş - Arıcı, "Din Eğitiminin Bilimselleşme Süreci", 53.

Diyanet İşleri Başkanlığı, son dönemde korona virüsten kaynaklı “Haydi Türkiye Evden Kur’an Öğrenmeye” sloganıyla 14 yaş üzeri için uzaktan eğitimle gerçekleştirilecek Kur’an-ı Kerim Öğretim Programı hazırlamıştır. Programda Kur’an kursu öğreticilerinin yanı sıra vaizler, din hizmetleri uzmanları, imam hatipler ve müezzin-kayyımlar görev almaktadır.⁷⁶

Camiler, dinin bireyden beklediği tutum ve davranışların kazandırılmasını sağlayan, toplumsal hayatın iyileştirilmesi sürecine, dini ve ahlaki eğitim vererek katkı sağlayan, yaygın eğitim kurumlarıdır.⁷⁷ Yaygın eğitim kurumu olarak camilerimizdeki din görevlilerimize, bireylerin yaşlanma süreçlerinde önemli görevler düşmektedir. Yaşlıların ihtiyaçları bilinen hazırlanan programlar, hayatın ve dinin anlamını kavramada önemli rol oynamalıdır. Hazırlanan vaaz ve hutbelerle, sohbetlerle yaşlıya saygı ve onların sorunlarına dikkat çekme konusunda toplumu bilgilendirici bir yol izlenmelidir.⁷⁸

3.2. KUR’AN KURSLARINDA DİN EĞİTİMİ

Kur’an kursları bireylerin Kur’an-ı Kerim’i tecvit kurallarına göre güzel okuyabilmeleri, dini temel bilgileri daha iyi öğrenebilmeleri için Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından bazı mahallelerde yaygın eğitim kapsamında açılan kurslardır.

Ülkemizde din eğitimi noktasında çok büyük bir boşluğu doldurmakta olan Kur’ân Kursları, ilk kez dini tanıma, öğrenilen yanlışları düzeltme, bazıları için de var olan bilgilerine derinlik kazandırma rolünü icra etmektedir. Aynı zamanda toplumun dinî ve ahlaki anlamda yanlış yollara yönelmesinin, ayrılıkçı ve suç teşkil eden eylemler içerisine girmesinin önlenmesinde din eğitimi önemli bir unsurdur.⁷⁹

Ülkemizde Kur’an kurslarında eğitim alan öğrencilerin %90’ı kadın ve bunların büyük çoğunluğu ev hanımıdır. Bu öğrencilerin de %79’u 18 yaş üstü yaşlanma süreci kapsamında değerlendireceğimiz yetişkin yaş grubudur. Kursa katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu ilkokul mezunu olup az bir kısmı ise lise mezunudur. Üniversite mezunu sayısı ise oldukça azdır.⁸⁰

⁷⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), “Diyanet” (Erişim 20 Ocak 2021).

⁷⁷ Suat Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*, (Ankara: Akçağ, 2015), 208.

⁷⁸ Yılmaz, “Yaşlılıkta Manevi Destek ve Din Eğitiminin Önemi”, 260.

⁷⁹ Süleyman Karacelil, Kur’ân Kursu Öğreticilerine Göre Kur’ân Kurslarının Eğitim Problemleri: Şırnak İli Örneği, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/3(2013), 275.

⁸⁰ Adem Koç, “Kur’an Kurslarında Din Eğitimi”, *Din Eğitimi*, ed. Mustafa Köylü-Nurullah Altaş (İstanbul: Ensar, 2014), 396.

Kurs programı dâhilinde düzenlenen geziler, dışarıda yenen yemekler, konferans ve panellere katılım, sağlık taramaları gibi farklı etkinlikler de yapılmaktadır. Kuran kursları kadınları “evde oturmaktan kurtarma” rolünün yanı sıra çeşitli alanlarda faaliyet yapabilme imkânı sunmaktadır.⁸¹ Kur’an kursları, Kur’an okumayı öğretmenin yanında bireylerin dini bilgisini artırmak, kendilerini daha iyi hissetmelerini ve sosyalleşmelerini sağlamaktadır. Bu açıdan Kur’an Kurslarının çok yönlü din eğitimi faaliyetleri yaptığını söyleyebiliriz.

Kur’an Kurslarının çoğunlukla yetişkin gruba hizmet vermesi yaşlanma sürecindeki din eğitimi bakımından olumludur. Ama bu eğitimin yaşlanma sürecindeki erkeklere uygulanmaması önemli bir eksikliklerdir. Kur’an öğretimi programına yetişkin erkek grubu da dâhil edilmelidir.

3.3. HALK EĞİTİM KURSLARINDA DİN EĞİTİMİ

Zorunlu eğitim çağı dışındaki bireylere, gereksinim duyulan öğrenme ihtiyacını karşılamaya yönelik eğitimlerdir. Gönüllü olarak halk eğitim kurslarına katılan bireyler genellikle iş sahibi olan bireylerdir. Kurslarda yaş gruplarına göre ayırım olmamakla birlikte genellikle katılımcılar yetişkin dediğimiz yaşlanma sürecindeki bireylerdir.

3.4. ONLİNE DİN EĞİTİMİ

21. yüzyıldaki teknolojik gelişmeler ve eğitim seviyesinin yükselmesiyle birlikte bilgisayarla öğrenmeye ilgi artmıştır. Son 10 yılda sosyal medyanın gelişmesi Facebook, Instagram, Youtube başta olmak üzere birçok platformda dini sohbetler, Kur’an dersleri ve İslami ilimlere yönelik videolar bulunmaktadır.

Küçük-Koçak’ın yaşlı kişilerin internet kullanımıyla ilgili yaptıkları araştırmaya göre yaşlı bireyler de internet kullanımı günlük ortalama 2 saatin üzerindedir. Yaşlıların yalnızlıklarını gidermek için internet kullanım oranı ise %50’den fazladır.⁸² Tekedere-Arpacı’nın yapmış oldukları araştırmaya göre katılımcıların %51,9’u interneti eğitim için kullandığı belirtmiştir. Katılımcıların %58,5’i internet kullanmayı bilmemektedir.⁸³ Yaşlanma sürecindeki bireylere yönelik online din eğitiminin birçok çeşitliliğe sahip olması önemli bir avantaj olsa da yaşlanma sürecindeki bireylerin ve yaşlıların teknoloji

⁸¹ Feyza Nur Alparslan Özkan, Bir Sosyalleşme Aracı Olarak Kuran Kursları, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2017), 81.

⁸² Olgun Küçük-Mevlüt Can Koçak, İleri Yaş Grubu Kişilerin İnternet Kullanım Alışkanlıkları: Trabzon Örneği, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12/65(2019), 1168.

⁸³ Hakan Tekedere-Fatma Arpacı, Orta Yaş Ve Yaşlı Bireylerin İnternet ve Sosyal Medyaya Yönelik Görüşleri, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 20(2016), 377.

noktasında yetersizlikleri önemli bir erişim engeli oluşturmaktadır. Online eğitimin dezavantajları; öğretilmek istenen bilgilerin ve bilgi veren kişilerin niteliklerinin bilinmeyip, yanlış öğrenmelere neden olabilme ihtimali, yüz yüze eğitim gibi bireyin sosyal, fizyolojik ve psikolojik değişimine olumlu etkisinin daha düşük olması ve anında sorulara cevap verilememesidir.⁸⁴ Yaşlanma sürecindeki bireylerin bilgisayar ve internet eğitimi verilmesi din eğitiminin çevrimiçi (online) boyutu için hayati önem taşımaktadır.

⁸⁴ Özgür Arslan, Öğrenmenin Yeni Yolu: e-Öğrenme, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16/2(2006), 128.

İKİNCİ BÖLÜM

1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Ülkemizde yaşlanma hızının artmasıyla birlikte bireylerin, yaşlanma sürecindeki din eğitimine ihtiyaç durumları her zamankinden çok daha önemli konuma gelmiştir. Bu çalışma yaşlanma sürecinde bireylerin din eğitimi algılarını, ihtiyaç durumlarını, ihtiyaçların verimli bir şekilde giderilmesi için çözüm önerileri sunmayı amaçlamaktadır.

Literatür değerlendirmemizin sonucunda her ne kadar son yıllarda yaşlanma ve yaşlılık çalışmalarında artma olsa da yaşlanma ve yaşlılık dönemini güncel din eğitimi bağlamında ele alan çalışmaların kısıtlı olduğu daha önce ifade edilmişti. Bu sebeple literatürde yaşlanma sürecinde belli bir bölgedeki bireylerin din eğitimi algısını ortaya koyan fenomenolojik bir çalışmanın yapılmamış olması bu araştırmanın önemini belirlemektedir. Ayrıca araştırma din eğitimi alanına da katkı sağlamaktadır ve bu sebeple de önemlidir.

2. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Bu araştırmanın temel problemi; Afyonkarahisar'ın Dinar İlçesinde üniversite mezunu yaşlanma sürecindeki bireylerin din eğitimi algıları nasıldır? sorusudur. Bu temel problem çerçevesinde araştırmanın alt problemleri şunlardır:

- 1) Yaşlanma sürecinde din eğitime ihtiyaç duyuyor musunuz? Bu yaşlanma sürecinde ihtiyaç düzeyinde farklılıklar oldu mu?
- 2) Okul döneminizdeki dini eğitime bakış açınızla sonrasında yaşlanma sürecindeki bakışınızda farklılık var mı?
- 3) Yaşlanma sürecinizdeki fiziksel-psikolojik-sosyolojik değişimler din eğitimi nasıl etkilemektedir?
- 4) Yaşlanma sürecinde ailenizden ve çevrenizden dini eğitimden etkilenme durumunuz nasıldır?
- 5) Yakın çevrenizin din eğitimlerini destekleyebildiğini düşünüyor musunuz?
- 6) Şimdiye kadar ki aldığınız din eğitimleriniz (aile, okul, çevre vb.) yaşlanma sürecinde ibadet sıklığınızı artırdığınızı düşünüyor musunuz?
- 7) Yaşlanma sürecinde din eğitime erişiminize teknolojinin katkısı var mı? Nasıl açıklarsınız?

- 8) Sizin yaş grubunuz için ve genel olarak bireyler din eğitimine ihtiyaç duyduğunda yeterli din eğitimi faaliyeti olduğunu düşünüyor musun?
- 9) Yaşlanma sürecinde nasıl bir din eğitiminin olması gerektiği düşünüyorsunuz?

3. ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI

Araştırma sınırlılıkları şu şekildedir:

1. Araştırma Afyonkarahisar'ın Dinar ilçesinde yapılmıştır.
2. Yaşlanma süreci doğumla başlayıp ölümle son bulan bir süreç olmasına rağmen örneklem daha nitelikli bulgular elde edebilmek amacıyla/kanısıyla üniversite mezunu ve üzeri eğitim almış bireylerle sınırlandırılmıştır.
3. Araştırma katılımcıların görüşme formuna verdikleri cevaplarla sınırlıdır.

4. YÖNTEM

4.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu çalışma üniversite mezunu olan bireylerin yaşlanma süreçlerinde din eğitimi algılarını incelemek amacıyla yapılan nitel bir çalışmadır. Nitel araştırmalar, gözlem, görüşme ve inceleme gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, olayların doğal ortamında gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik sürecin izlendiği araştırmalardır.⁸⁵ Nitel çalışmalar daha çok insanlarla ilgilidir. İnsanın yaşadığı toplumdan yola çıkarak bilgilerin üretilmesini ve açığa kavuşmasını sağlar.⁸⁶ Nitel araştırma araştırılan konu veya durumu başkasının gözüyle görebilmeye ve bu açıdan algılanan durumları ortaya koyarak bir kuram oluşturmaya olanak sağlar.⁸⁷

Bu araştırmada, nitel araştırma türlerinden fenomenolojik (olgubilim) desen belirlenmiştir. Olgubilim çalışmaları farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır.⁸⁸ Fenomenolojik çalışma deseniyle araştırmalarda daha anlamlı ve geçerli sonuçlar elde edilir, olgulara ilişkin derinlemesine bilgi sahibi olunur.⁸⁹ Bu tür çalışmalarda kesin ve genellenebilir sonuçlara ulaşamamakla birlikte olgunun ortaya çıkarılması için, olguyu yaşayan ve bu

⁸⁵ Ali Yıldırım-Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005), 25.

⁸⁶ Mustafa Özdemir, Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntem Bilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11/1(2010), 334.

⁸⁷ Yıldırım-Şimşek, "Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri" 25.

⁸⁸ A. Figen Ersoy, "Fenomenoloji", *Eğitimde Nitel Araştırma Desenleri*, ed. Ali Ersoy, (Ankara: Anı Yayınları, 2017), 84.

⁸⁹ Nuray Gedik, "Olgubilim", *Nitel Araştırma Yöntemleri*, ed. M. Yaşar Özden-Levent Durdu, (Ankara: Anı Yayınları, 2016), 38.

olguyu aktarabilecek bireyler ve gruplar veri kaynakları olarak seçilir ve görüşmeler yapılır.⁹⁰ Bu çalışmada yaşlanma sürecinde bireylerin dini tecrübelerini derinlemesine anlamak ve bu tecrübelerin derinliklerinde nasıl bir din eğitimi ihtiyacı olduğunu belirlemek amacıyla fenomenolojik yöntem kullanılmıştır.

4.2. ARAŞTIRMANIN KATILIMCILARI

Tablo 1. Katılımcıların Yaş ve Cinsiyet Dağılımı

Yaş Gruları	Kadın	Erkek
30-39	2	2
40-49	2	2
50+	2	2

Çalışmamız Afyonkarahisar'ın Dinar İlçesinde yaşlanma sürecindeki üniversite mezunu 12 bireyle yüz yüze yapılmıştır. Kartopu örneklem tekniği kullanılmıştır. Kartopu örnekleme yönteminde öncelik evrene hitap eden biri ile temasa geçmektir. Bulunan birinci kişi araştırmacıyı ikinci kişiye, ikinci kişi üçüncü kişiye götürecektir. Bu örnekleme yönteminde kişiler silsile halinde bulunur ve örneklem büyüklüğü tıpkı kartopu gibi büyümektedir.⁹¹

4.3. VERİLERİN TOPLANMASI

Araştırmada veriler yarı-yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Nitel araştırmada kullanılabilen bu formda, sorular önceden hazırlanmıştır. Ancak görüşmenin akışına göre yeni sorular ekleme imkânı bulunmaktadır. Görüşme formunda, yaşlanma sürecindeki bireylerin sosyo-demografik özellikleri, din eğitimine bakışları ve ihtiyaç durumları, din eğitimi faaliyetleri hakkında görüşleri, beklentileri ve din eğitimi faaliyetlerinden memnun olma durumları gibi sorular yer almaktadır.⁹²

4.4. GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK

Nitel çalışmada geçerlik; toplanan verilerin gerçeği yansıtmayı, araştırmacının tarafsız bir şekilde araştırma sürecini tamamlamasıdır.⁹³ Nicel araştırmaların geçerliği ve güvenilirliği için farklı ölçme yöntemleri bulunmasına rağmen nitel araştırmalarda kesin

⁹⁰ A. Figen Ersoy, "Fenomenoloji", 85.

⁹¹ Yahşi Yazıcıoğlu - Samiye Erdoğan, *Spss Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Detay Yayıncılık, 2004), 45.

⁹² Görüşme formu ve içerisindeki sorular EK-1'de yer almaktadır.

⁹³ Yıldırım-Şimşek, "Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri" 283.

bir geçerlik ve güvenilirlik tespiti yapmak mümkün olmamaktadır.⁹⁴ Ancak doğru bilgiye ulaşma konusunda gereken önlemlerin alınması (geçerlik) ve araştırma sürecinin ve verilerinin açık ve ayrıntılı bir şekilde yani bir başka araştırmacının değerlendirmesine imkân verecek şekilde tanımlanması (güvenirlik), nitel araştırmacının karşılaması gereken önemli beklentilerdir.⁹⁵

Bu araştırmada geçerlik ve güvenilirliği sağlanmak amacıyla görüşme formu uzman görüşüne sunulmuş, alınan geri bildirimde göre bazı sorular elenerek form yenilenmiş ve pilot uygulama yapılarak forma son hali verilmiştir. Araştırmaya dahil olan katılımcılar tamamen gönüllülük esasına göre seçilmiştir. Araştırma kapsamında görüşme yapılmadan önce her bir katılımcıya araştırmanın nedeni, amacı ve önemiyle ilgili bilgilendirme yapılmış, gönüllü katılımcı onam formu imzalatılmıştır. Katılımcılara kişisel bilgilerinin herhangi bir kurum veya şahısla hiçbir suretle paylaşılmayacağını bilgisi verilmiş ve ses kaydı alma hususunda izin alınmıştır.

4.5. VERİLERİN ANALİZİ

Nitel araştırmada veriler ayıklanıp, sınıflandırılıp sentezlendikten sonra veri analizine geçilmektedir. Veriler toplandıktan sonra ses kayıtları ve notlar araştırmacı tarafından çözümlenmiş ve her katılımcıya ayrı dosya açılarak bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Alınan notlar ile ses kayıtlarının çözümlenmesi yapılmıştır.⁹⁶ Gizlilik prensibi gereği katılımcıların gerçek isimleri yerine kod isimler kullanılmıştır. Her katılımcı için açılan dosyadaki anlatımlar araştırmanın amacı çerçevesinde yeniden derlenmiş ve sınıflandırılmıştır.

İçerik analizi tekniği kullanılarak değerlendirilen veriler temalarına göre özetlenerek yorumlanmıştır. Araştırmada yaşlanma sürecindeki bireylerin anlatımlarının çarpıcı bir şekilde yansıtılmak istenmesi sebebiyle sıklıkla doğrudan alıntılara yer verilmiştir.⁹⁷ Ayrıca araştırma sürecinin geçerliğinin sağlanması, inandırıcılık ve aktarıla bilirlik önemli olduğundan katılımcı görüşlerinden doğrudan alıntılar yapılması önemlidir. Bu görüşlerden hareketle sonuçlar yorumlanmıştır.

⁹⁴ Ali Baltacı, "Nitel Araştırma Süreci: Nitel Araştırma Nasıl Yapılır?", Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 5/2 (Aralık 2019), 380.

⁹⁵ Yıldırım-Şimşek, "Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri" 284.

⁹⁶ Güç Çınar, *Çocuk İşçilerin Çalışma Yaşamlarının Sektör Bazlı Nitel Analizi: Manisa ili Örneği* (Sakarya:Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 61.

⁹⁷ Güç Çınar, *Çocuk İşçilerin Çalışma Yaşamlarının Sektör Bazlı Nitel Analizi: Manisa ili Örneği*, 62.

Araştırmada kişisel bilgilerinin korunmasına özen gösterilmiştir. Bulguların sunumunda etik kurallar gereği, katılımcı gizliliğini korumak ve cinsiyet dağılımını ve katılımcı yaşlarını göstermek için katılımcılar K1E32, K2K54, ...K12K61 (K-Katılımcı, K-kadın, E-Erkek, Yaş) şeklinde kodlanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR ve YORUM

Bu bölümde, araştırmanın amacına uygun olarak 12 katılımcı ile gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmeden alınan ham verilerin içerik analizleri yapılmış ve bunlara ait bulgular verilmiştir. Araştırmada ortaya çıkan bulgular belli kategori, tema ve alt temalar şeklinde ele alınmıştır. Bu bağlamda düzenlenen temalar ile görüşmelerden elde edilen alıntılar katılımcıların kod isimleri ile birlikte verilmiştir.

1. ARAŞTIRMANIN KATILIMCILARIYLA İLGİLİ BULGULAR

1.1. KATILIMCILARIN YAŞLARI VE CİNSİYETLERİ

Tablo 2. Katılımcıların Yaş, Cinsiyet ve Kod Adı Bilgileri

Katılımcılar	Cinsiyet	Yaş	Kod Adı
K1	Kadın	30	K1K30
K2	Erkek	62	K2E62
K3	Kadın	53	K3K53
K4	Erkek	34	K4E34
K5	Erkek	39	K5E39
K6	Erkek	44	K6E44
K7	Kadın	37	K7K37
K8	Erkek	42	K8E42
K9	Kadın	41	K9K41
K10	Kadın	61	K10K61
K11	Kadın	49	K11K49
K12	Erkek	58	K12K58

Tablo 2'ye göre araştırma 12 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Bunların 6'sı kadın 6'sı erkektir. Katılımcıların yaşları 30 ile 61 yaşları arasında değişmektedir. Tabloya göre araştırmada 30-40 yaşları arasında 4 katılımcı, 40-50 yaşları arasında 4 katılımcı, 50-60 yaşları arasında 2 katılımcı, 60 yaş üstü 2 katılımcı yer almaktadır. Bulguların sunumunda etik kurallar gereği, katılımcı gizliliğini korumak ve cinsiyet dağılımını ve katılımcı yaşlarını göstermek için katılımcılar K1K30, K2E62, ...K12K58 (K-Katılımcı, K-kadın, E-Erkek, Yaş) şeklinde kodlanmıştır.

1.2. KATILIMCILARIN DİNDARLIK DURUMU

Bu araştırmada katılımcıların dindarlık durumu Tablo 3'te cinsiyet ve yaş gruplarına göre verilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların Dindarlık Durumu

Dindarlık Düzeyi	1	2	3	4	5
30-39	X		XX	X	
40-49	X		XX	X	
50+		X	X		XX
Kadın	X	X	XX	XX	
Erkek	X		XXX		XX

Tabloya göre katılımcılar kendilerinin dindarlık durumlarını 1 en düşük 5 en yüksek olacak şekilde konumlandırımları istenmiştir. Kadın ve erkek katılımcıların çoğunluğu kendilerini orta düzey dindar olarak değerlendirmiştir. Yine yaş gruplarına göre baktığımızda yaş gruplarıyla dindarlık düzeyi arasında doğrudan paralel ilişki gözlenmemiştir. Araştırma bulguları değerlendirilirken katılımcıların dindarlık durumları dikkate alınacaktır. Dindarlık, dini ilkelerin çeşitli tutum ve davranışlar şeklinde bireysel ve toplumsal yaşantıya aktarılmış haline denir.⁹⁸ Bu araştırmada katılımcıların dindarlık algıları belirlenirken kendi öznel bilgileri dikkate alınmıştır. Bireyin kendini dindar kabul etmesi veya toplumda dindar görülmesi, dini görevleri mümkün olduğunca hassas olarak yerine getirmesiyle ilgilidir. Yine de bireyin dindarlığı sübjektif değerlendirmeye tabidir. Çalışmamızda katılımcıların çoğunluğu kendilerini orta düzey dindar olarak görmektedirler.

1.3. KATILIMCILARIN İBADET DURUMU

Katılımcıların ibadet sıklığı cinsiyetlerine göre Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların Yaş Grupları ve Cinsiyete göre İbadet Durumu

İbadet Sıklığı	Hiç Bir Zaman	Nadiren	Bazen	Sıklıkla	Her Zaman
30-39	X			X	XX
40-49	X			XX	X
50+		X			XXX
Kadın	X	X		X	XXX
Erkek	X			XX	XXX

⁹⁸ Ali Köse- Ali Ayten, *Din Psikolojisi* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2012), 109.

Tablo 4'e göre katılımcıların büyük çoğunluğu ibadetlerini devamlı yapmaktadır. Katılımcıların dindarlık durumlarıyla ibadet durumları karşılaştırıldığında, katılımcıların çoğunluğu ibadetlerini yerine getirmelerine rağmen kendilerini tam dindar olarak görmemektedirler. Bunun sebebi katılımcıların sadece ibadet sıklığıyla dindarlık arasında yeterli ilişkinin olmadığını düşünmeleridir.

2. DİN EĞİTİMİ İHTİYACI

Tablo 5. Yaşlanma Sürecinde Din Eğitime İhtiyaç Durumu

Kategoriler	Katılımcılar	N
Evet	K1K30, K2E62, K3K53, K4E34, K5E39, K9K41 K11K49, K12E58	8
Hayır	K6E44, K7K37, K8E42, K10K61	4
Toplam		12

Katılımcılardan elde edilen cevaplar öncelikle 2 kategoriye ayrılmıştır. Bunlar; evet ihtiyaç duyuyorum diyenler ve hayır ihtiyaç duymuyorum diyenlerdir. Tablo 5'e göre katılımcıların 8'i yaşlanma sürecinde din eğitimine ihtiyaç duyduğunu, 4'ü ise ihtiyaç duymadığını belirtmiştir.

İhtiyaç duyduğunu belirten katılımcılarla ilgili kategoriler aşağıda verilmiştir.

2.1. DİN EĞİTİMİNE İHTİYAÇ DUYMA

Tablo 6. Yaşlanma Sürecinde Din Eğitimine İhtiyaç Duyma Kategorileri

Kategoriler	Katılımcılar	N ⁹⁹
Olgunlaşma	K1K30, K3E53, K4E34, K11K49	4
Yaşam Boyu Öğrenme	K1K30, K9K41, K12E58	3
Ölüme Hazırlanma	K2E62, K5E39, K12E58	3
Toplam		10

Tablo 6'ya göre yaşlanma sürecindeki bireylerin din eğitimine ihtiyaç duyma durumları üç kategoride toplanmıştır. Kategoriler ile ilgili bilgiler ve bu kategorilerde değerlendirilen tanımlamalardan bazıları aşağıdaki gibidir.¹⁰⁰

2.1.1. Olgunlaşma

Bu kategoride K1K30, K3E53, K4E34 ve K11K49'un görüşleri değerlendirilmiştir. Bu katılımcılar din eğitimine ihtiyaç duyma sebebi olarak yaşın ilerlemesiyle meydana gelen olgunlaşmanın önemli olduğunu ifade etmektedirler. Olgunlaşmadan kasıt bireyin yaşının ilerlemesiyle birlikte daha önceden önemini

⁹⁹ Bu kategoride birden fazla katılımcı yer almaktadır.

¹⁰⁰ Katılımcıların birden fazla cevabı dikkate alınmıştır.

anlayamadığı şeylerin önemini daha iyi kavranmasıdır. Zira bireyler hayatları boyunca olgunlaşıp geliştikçe, yani farklı dönemlere eriştikçe, üstlenmekte oldukları toplumsal rolleri değiştirmekte, buna bağlı olarak yaşlanma sürecindeki bireyin beklentileri, umutları ve sorumlulukları da değişmektedir.¹⁰¹

K1K30 "İnsan her yaşta din eğitimine ihtiyaç duyar. Çünkü yaşlandıkça kişi kendini her anlamda yenilemeli. Dini anlamda da kendisini yenileyip geliştirmesi gerekiyor. Bundan dolayı bende ihtiyaç hissediyorum. Çocukken hayata bakış farklı oluyor. Oyunlar vs. Ama yaş ilerledikçe ahireti düşünüp, dini anlamda ne yaptım, ne kadar kendimi geliştirdim, eksiklerim neler diye düşünüyor insan. Örneğin on yaşındayken meal okuyayım kendimi geliştireyim diye düşünmezsin. Yaş ilerledikçe eksiklerinin olduğunu fark ediyorsun, okumalıyım, din eğitiminde daha fazlasını yapmam gerekir diyorsun."

K3E53 "Yaşla birlikte sorgulama daha çok arttığı için din eğitimine ihtiyaçta artıyor tabi ki de. 20 ile 30 yaş arası biraz daha hayat telaşının olduğu zamanlar. Her zaman ihtiyaç vardı ama hayatta daha öne çıkan şeyler oluyor. Zamanla taşlar yerini oturup, koşturma rutine dönünce hayatı anlamaya çalışmak, sindirmeye çalışmak için daha çok ihtiyaç duyuluyor. Asıl nokta dini anlamaya çalışmak. Yani zorda kalınca ateist gibi dine sarılmak değil. İnsanın kalbinin mutmain olması gerekir. Sanki her şeyi daha çok bilmem lazım diye düşünüyorum."

K4E34 "Tabi yaş ilerledikçe daha çok sarılıyorsun. İbadetlerinde daha çok huşu içinde olduğunu fark ediyorsun. Gençlikle kıyaslayınca çok fark görüyorsun. Gençliği verdiği heyecanla dini şuurdan uzak oluyorsun. İmanın inancın var. Ama dini vazifelerde aksatma yapabiliyorsun. Tabi bir de bazı şeyler zamanla yerine oturuyor. Dini yaşantıların kazandırdıklarını zamanla hissediyorsun. İbadetlerdeki toyluğun verdiği zafiyet zamanla kalkıyor. Zamanla dört elle sarılabiliyorsun. Gençlikte çevrenin beklentisiyle yapılan ibadetle yaşın belli bir kemale ermesiyle, gerçekten ihtiyaç hissederek yapılanlarla bir olmuyor. Keyif huşu zamanla artıyor. Küçükken ibadetlerimi yine yapıyordum ama ailem bana söyledikten sonra ibadeti yapmak ihlas samimiyet noktasında beni rahatsız ediyordu. Kılıyordum ama kılmış olmak için kılıyor gibiydim. Şimdi ibadetleri yaparken içimi huzur kaplıyor. Zamanla şuur artıyor."

K11K49 "Bence her yaşta insan bir şeyler öğreniyor. Bilmediğimiz o kadar şey var ki. Ben fazlasıyla dini öğrenmeye ihtiyaç duyuyorum. Sürekli olgunlaştıkça ihtiyacım arttı. Çünkü ilk başlarda daha tecrübesizdim. İnsanı zaman olgunlaştırıyormuş gerçekten. Din konusunda da din eğitimi konusunda da aynı. Yaşın olgunlaşmasıyla ihtiyacımın daha fazla farkına varıyorum. Şimdi çocuklarda eksik kaldığım yönlerin farkına varıyorum. Onlara da yardımcı olmaya çalışıyorum. Ama keşke şuan ki tecrübelerime 20'li yaşlarımda sahip olsaydım. Şimdi eksiklerimi ve veremediklerimi daha çok görüyorum."

Yaşın ilerlemesiyle hayata bakış açılarında farklılıklar olabilmektedir. Katılımcılar yaşın ilerlemesiyle din eğitimi ve uygulama eksiklerinin farkına vardıklarını, hayattaki dini sorgulamaların artmasından kaynaklı din eğitiminin önemini daha iyi anladıklarını belirtmektedirler. Bu araştırma, Kılavuz'un araştırmasında da olduğu gibi yaş ilerlediği ve belli olgunluk seviyesine geldiklerinde bireylerin, bilgileri ve dünya görüşleri çerçevesinde din ve din eğitiminin önemini daha iyi anladıklarını ortaya koymaktadır.

¹⁰¹ Kılavuz, Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi, 24.

2.1.2. Yaşam Boyu Öğrenme

Bu kategoride K1K30, K9K41 ve K12E58'in görüşleri değerlendirilmiştir. Katılımcılar din eğitime ihtiyaç duyma sebebi olarak yaşam boyu öğrenmenin önemli olduğunu ifade etmektedirler. Sürekli, sınırsız ve yetişkin eğitimi olarak değerlendirilen yaşam boyu öğrenme bireyin başarması gereken bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşam boyu öğrenme devamlı olan, formal ya da informal olarak elde edilen ve başarı için motivasyon gerektiren bir eylemdir.¹⁰²

K1K30 "İnsan her yaşta din eğitimine ihtiyaç duyar. Çünkü yaşlandıkça kişi kendini her anlamda yenilemeli. Dini anlamda da kendisini yenileyip geliştirmesi gerekiyor. Bundan dolayı bende ihtiyaç hissediyorum..."

K9K41 "Tabi herkes ihtiyaç duyar. Ben ailemden dolayı biraz nasibliyim. Çocukluğumda aldığım din eğitimi sayesinde çok fazla ihtiyaç duymamı engelliyor. Ancak çocukluğumda bazı temel islami bilgileri edinmemiş olsaydım bu eksikliği yaşamım boyunca hissederdim ve bu eksikliğin telafisi ileri yaşlarda daha zor olurdu. Yine de bazı aklıma takılan hususlar belli aralıklarla tabi ki de oluyor. Kimsenin her şeyi halletmesi mümkün değil zaten. Belli eksiklikler sürekli olacak. Aklıma takılanlar için bireysel okuma araştırmalar yapıyorum. İnterneti de bol bol kullanıyorum."

K12E58 "...20'li 30'lu yaşlarda dine karşı eğilimim daha yüksekti. 40 yaşlarda biraz daha eğilim azaldı veya durağanlaştı. 50 den sonra din eğitimine ve dine eğilimim tekrar yükseldi. Yani dinle ilgili şevk, durağan ve olgunlaşma dönemlerini yaşadım. Şevk dönemi dini öğrenmeden alınan haz çok oluyor. Daha sonra ben biliyorum öğrendim diye düşünüp durağan döneme giriyorsun. Olgunlaşma dönemin de de insan bilmediğini anlıyor yeniden öğrenmeye başlıyor. 50'li yaşlardaki tekrar din eğitimine yönelmede çevremizde daha fazla insanın ölmesi ve kendimizin de ölüme daha çok yaklaştığını fark etmemiz daha etkili oluyor".

Katılımcılara göre din eğitimi ihtiyacı yaşam boyu öğrenme ihtiyacından kaynaklanmaktadır. K1K30, her yaşta din eğitiminin ihtiyaç olduğunu, bireyin kendini yenileyip geliştirmesi için önemli olduğunu ifade etmiştir. K9K41 ise çocuklukta iyi alınan din eğitimine rağmen her yaşta eksiklikler oluşabildiğine ve bu eksikleri giderme uğraşlarına değinmiştir. K12E58 ise yaşın ilerlemesiyle birlikte her zaman din eğitimine ihtiyaç olduğu ama 40'lı yaşlarda durağanlaşmanın olduğunu ifade etmiştir. Benzer olarak İngiltere ve Amerika'da yapılan çalışmalarda da 16-30 yaşlarında dini faaliyetlere yönelimlerin düşük olduğu, 30 yaşında dine yönelimin yükseldiği, 40-49 arasında ise tekrar düşüş olabildiği görülmüştür.¹⁰³ Yaşam boyu öğrenme bireyin ilerleyen yaşla birlikte kendini yenilemesi, eksik öğrenmelerini gidermesi ve sosyalleşmesi bakımından önemlidir.

¹⁰² Ümit Özdemir, *Ortaöğretim Kurumlarında Çalışan Öğretmenlerin Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri İle 21.Yüzyıl Becerilerine İlişkin Öz Yeterlik Algı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, (Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 8.

¹⁰³ Mustafa Köylü, *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*, (Samsun: Etüt Yayınları, 2000), 47.

2.1.3. Ölüme Hazırlanma

Bu kategoride K2E62, K5E39 ve K12E58'in görüşleri değerlendirilmiştir. Bu katılımcılar din eğitime ihtiyaç duyma sebebi olarak ölüme hazırlanma düşüncesinin önemli olduğunu ifade etmektedirler. Katılımcılar yaşın ilerlemesiyle birlikte ahiret ve ölüm düşüncesinin arttığını, buna bağlı olarak dine ve din eğitime daha fazla ihtiyaç hissettiklerini ifade etmişlerdir.

K2E62 “İnsan yaşlandıkça ahiret düşüncesi daha fazla artar. Bu da din eğitimi ihtiyacını zamanla artırır....”

K5E39 “Yaşın yükselmesiyle din eğitime ihtiyacım artıyor. İster istemez herkeste böyle oluyordur bence. İnsan kendinin aciz olduğunu daha çok anlıyor çünkü. Örneğin geçende önemli bir diş tedavisi gördüm. Çok büyük acı çektim. Bu bile dine ve din eğitime yönelimimi artırdı. Namazlarımızı kılmadaki huşumu artırdı diyebilirim. İnsan ölümü ahireti düşündükçe daha çok dine ve din eğitimin yöneliyor gibi. Yaşım çok yüksek değil ama diş tedavim bile ölümü düşündürdü bana.”

K12E58 “...20’li 30’lu yaşlarda dine karşı eğilimim daha yüksekti. 40 yaşlarda biraz daha eğilim azaldı veya durağanlaştı. 50 den sonra din eğitime ve dine eğilimim tekrar yükseldi. Yani dinle ilgili şevk, durağan ve olgunlaşma dönemlerini yaşadım. Şevk dönemi dini öğrenmeden alınan haz çok oluyor. Daha sonra ben biliyorum öğrendim diye düşünüp durağan döneme giriyorsun. Olgunlaşma dönemin de de insan bilmediğini anlıyor yeniden öğrenmeye başlıyor. 50’li yaşlardaki tekrar din eğitime yönelmede çevremizde daha fazla insanın ölmesi ve kendimizin de ölüme daha çok yaklaştığını fark etmemiz daha etkili oluyor”.

İnsanlar yaşlandıkça dine karşı olan ilgi artar. Bu araştırma, Köylü’nün de belirttiği gibi yaşın ilerlemesiyle birlikte dine olan ilginin arttığını ve bunun temel nedeninin ölümün yaklaşması olduğunu belirlemiştir.¹⁰⁴ Yaşlanma döneminin en önemli özelliklerinden birisi ölüme hazırlanmadır. Yaşlanma döneminde gerçekleştirilen din eğitimi bireylerin ölümü daha makul kabullenmelerine ve hazırlanmalarına imkân sağlar. Din eğitimi “yaşlanma” ve “ölüm”e anlam vererek bireyleri ölüme hazırlar.¹⁰⁵ Yaşın artmasıyla birlikte hastalıkların çoğalması, ölüm ihtimalinin yükselmesi bireylerin kırılganlıklarını da artırmaktadır. Din ve din eğitimi, bireylerin ilerleyen yaşla birlikte meydana gelen kırılganlıkların üstesinden gelebilmeyi sağlaması bakımından değerlidir.

2.2. DİN EĞİTİMİNE İHTİYAÇ DUYMAMA

Tablo 7. Yaşlanma Sürecinde Din Eğitime İhtiyaç Duymama Kategorileri

Kategoriler	Katılımcılar	N ¹⁰⁶
Din Eğitiminde Kendini Yeterli Görme	K8E42	1
Dini Geleneğe Ait Uygulama Olarak Görme	K6E44	1

¹⁰⁴ Köylü, Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi, 154.

¹⁰⁵ Kılavuz, Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi, 152.

¹⁰⁶ Bu kategoride birden fazla katılımcı yer almaktadır.

Din Eğitiminden Çok Daha Önemli İhtiyaçlara Sarılma Durumu	K7K37, K10K61	2
Toplam		4

Tablo 5'e göre yaşlanma sürecindeki bireylerin din eğitimine ihtiyaç duymama durumları beş kategoride toplanmıştır. Kategoriler ile ilgili bilgiler ve bu kategorilerde değerlendirilen tanımlamalardan bazıları aşağıdaki gibidir.

2.2.1. Din Eğitiminde Kendini Yeterli Görme

Bu kategoride K8E42'nin görüşleri değerlendirilmiştir. Bu katılımcı din eğitimine ihtiyaç duymama sebebi olarak öncelikle okul döneminde ve öncesindeki aldığı din eğitimini yeterli görmektedir.

K8E42 "Yaşlanma sürecinde din eğitimine ihtiyaç duymaktan ziyade din olgusunun çocukluk ve gençlikten getirdiği birikimleri derinleştiriyorum. Taşların zamanla yerine oturması gibi deneyim ve bilgiler yaşantıya dönüşüyor. Yani doğrudan bir eğitime ihtiyaç duymuyorum. Şimdiye kadar ailemden aldığım dini birikim yaşımın ilerlemesiyle gerekliliğini görmem, olgunlaşmam, zihnimde bir şeylerin oturması din eğitimine ihtiyacımı engelliyor olabilir. Aileme ne kadar teşekkür etsem azdır."

Kişiler ilkokulla birlikte din eğitimini örgün olarak almaya başlarlar. Ama bundan çok daha önce bebeklikten itibaren aileden ve yakın çevreden doğrudan ve dolaylı yünden alınan din eğitimi bireyin yaşamında önemli bir yere sahiptir. Araştırma bulgularımıza bu katılımcı özellikle çocukluk döneminde aileden aldığı din eğitiminin yeterli olduğunu ve daha sonrada din eğitimi noktasında bir eğitime ihtiyaç duymadığını ifade etmiştir.

2.2.2. Dini Geleneğe Ait Uygulama Olarak Görme

Bu kategoride K6E44 görüşleri değerlendirilmiştir. K6E44, din eğitimine ihtiyaç duymama sebebi olarak öncelikle dini inanış ve dindarlığı Allah'ın insanlara gönderdiği bir din olarak ele almaktan ziyade sadece geleneksel bir uygulama biçimi olarak gördüğünü ifade etmektedir.

K6E44 "Hayır ihtiyaç duymuyorum. Dini bir felsefe, kültür ve folklorik doku tadında algılayıp, çok daha farklı araştırma boyutlarıyla din veya din eğitimini ele alıyorum. Dine ve din eğitimine ihtiyaç hissetmediğim için yaşlanma sürecinde de bir değişimden söz edemem."

Katılımcının dindarlık düzeyi ve dini görevleri yerine getirme sıklığına bakıldığında dini inanış ve yaşantı tarzından uzak olduğu görülmektedir. Bu da katılımcının din eğitimine ihtiyaç duymama ve dini bir gelenek olarak görme görüşleriyle uyumlu olduğu düşünülmektedir.

2.2.3. Din Eğitiminde Çok Daha Önemli İhtiyaçlara Sarılma Durumu

Bu kategoride K7K37 ve K10K61'in görüşleri değerlendirilmiştir. Katılımcılar, din eğitimine ihtiyaç duymama sebebi olarak din eğitiminden daha önemli gördüğü ihtiyaçlarını gidermeyi önemseydiğini, bu ihtiyaçların kendisi için daha öncelikli hedef olduğunu belirtmektedir.

K7K37 “Hayır, ihtiyaç duymuyorum. Bu dönemde insan baskı veya zorunluluk hissetmeden yarım kalan hayallerini gerçekleştirmeye odaklanmalı kanaatimce. Dini eğitim noktasında her insanda farklı ihtiyaçlar olabilir veya hiç ihtiyaç olmayabilir.”

K10K61 “Yaşlanma sürecinde din eğitimine ihtiyaç duymuyorum. Yaşlanma sürecinde ihtiyaç düzeyinde farklılık olmadı. Dinin kulaktan dolma bilgilerle öğrenilmesine karşıyım. Ben önceden dini bilgileri ana kaynağından öğrenmeye çalıştım. Artık ihtiyaç duymuyorum. Daha farklı önceliklerim var.”

Katılımcıların dindarlık düzeyi ve dini görevleri yerine getirme sıklığına bakıldığında dini inamış ve yaşam tarzından uzak olduğu anlaşılmaktadır. Bu da din eğitiminden daha önemli uğraşlara sarılma görüşüyle ilişkili olduğu düşünülebilir. Bireylerin ihtiyaçları buldukları şartlara ve dünya görüşlerine göre değişkenlik gösterebilir.

3. DEĞİŞİMLER VE ETKİLERİ

Katılımcılara yaşlanma sürecindeki fiziksel-psikolojik-sosyolojik değişimlerin din eğitimine etkisinin olup olmadığı sorulmuştur. Katılımcıların bir kısmı din eğitimine olumlu etkisinin olduğunu ifade ederken, bir kısmı ise herhangi bir etkisinin olmadığını ifade etmişlerdir.

Yaşlanma sürecindeki fiziksel-psikolojik-sosyolojik değişimlerin din eğitimine etkisinin olumlu ve etkisiz olduğunu ifade edenler aşağıdaki gibi kategorize edilmiştir.

Tablo 8. Yaşlanma Sürecinde değişimler din eğitimimize etkisi

Kategoriler	Katılımcılar	N
Olumlu	K1K30, K2E62, K3K53, K4E34, K5E39, K10K61, K11K49, K12E58	8
Etkisiz	K6E44, K7K37, K8E42, K9K41	4
Toplam		12

Tablo 10'a göre katılımcıların 8'i yaşlanma sürecindeki fiziksel-psikolojik-sosyolojik değişimlerin din eğitimine etkisinin olumlu olduğunu, 4'ü ise bu durumun din eğitiminde etkisiz olduğunu belirtmişlerdir.

3.1. OLUMLU DEĞİŞİMLER

Yaşlanma sürecinde din eğitimine bakışının olumlu olduğunu ifade eden katılımcılarla ilgili kategoriler aşağıda verilmiştir.

Tablo 9. Yaşlanma Sürecinde Olumlu değişimler

Kategoriler	Katılımcılar	N
Ahret Endişesi	K1K30, K2E62, K4E34, K5E39, K11K49, K12E58	6
Problemlerle Başa Çıkma	K3K53	1
Sorgulama Gücü	K10K61	1
Toplam		8

3.1.1. Ahret Endişesi

Bu kategoride K1K30, K2E62, K4E34, K5E39, K11K49 ve K12E58'in görüşleri değerlendirilmiştir. Bu katılımcılara yaşlanma sürecindeki değişimlerin din eğitimine etkisi sorulduğunda öncelikle ahret endişesi noktasında önemli bir farklılık olduğunu belirtmektedirler.

K1K30 “Çoğunlukla insanlar ölümden korkar. Dünyadan tamamen vazgeçemese de ahret noktasında olumlu gelişme olur. Gençken fark etmiyorsun bunu. Yaşlılıkla birlikte eyvah, ölüm yaklaşıyor, ahirete ne götüreceğim ben diye ister istemez sorarsın. Olumlu da etkilenme olabilir olumsuz da. Kişi eşinde boşanabiliyor, hasta olabilir. Neden bu başıma geldi isyan şeklinde düşünüp dinden Allah'tan uzaklaşabilir. Veya imtihan şuuruyla bakıp Allah'a daha çok yaklaşabilir. Kişiden kişiye değişir. Kendim noktasında çok fazla olumsuz imtihan noktasında gördüğüm durum olmadığından olumlu etkiledi.”

K2K62 “İnsanlar yaşlandıkça fiziksel hareketleri yavaşlamakta olduğu herkesçe bilinmektedir. Psikolojik olarak da birçok zaman çöküntüye girmektedir Hatta sosyolojik olarak da çevreyle ilişkileri azalmaktadır. Bunun sebepleri arasında isteksizlik, üşengeçlik ve hareket etme isteğinin azalması olarak anlaşılmaktadır. Hele saçlardaki beyazlamalar insana ahireti hatırlatmaktadır. Hatta hastalıklar bile ölüm korkusu ve kaygısını artırmaktadır. Bu da dine yönelimleri artırmaktadır...”

K4E34 “Tabi etkiliyor. Ben ağır bir trafik kazası geçirdim. Bir ay hiç konuşmadım. Pipetle sıvı beslendim. Ağzım parçalanmıştı. Dişlerim kırıldı. Arkamdaki bayan hocalar çok daha ağır atlattı. Yüzü parçalandı. Gözünün ikisini de kaybetti. Kazanın etkisiyle kendini sorguluyorsun. İmtihan şuuru kazanıyorsun. Ölümün sana ne kadar yakın olduğunu fark ediyorsun. Daha sonra dünyaya bakışın değişiyor. 26 yaşındaydım o zaman. Bu kaza hayatımda ani bir kırılma ve değişimleri getirdi. Bu değişimler benim tarafımda olumlu oldu.”

K5K39 “Tabi bunlar ahirete ölüme insanın yaklaştığını gösteriyor. Bu da dine daha fazla sarılmamızı sağlıyor. Yakın zamanda olan Diş tedavim ve dedemin vefatı hayatı sorgulamamı ve dine, namazlarıma daha çok sarılmamı sağladı.”

K11K49 “Yaşlılık her sene daha çok kendini hissettiriyor. Özellikle de hastalıklar dine yönelim noktasında daha fazla olumlu etkiliyor. Çünkü biliyorum ki yaşın artmasıyla hastalıkların gelmesiyle dini noktada birçok şeyi yapamayacaksınız. Özellikle 40'lı yaşlardan sonra. 30'lu yaşlarda bile din eğitimine ihtiyacı o kadar fazla anlamıyorsunuz. Ne kadar değişim olsa da asıl 40 yaşlardaki olgunlaşmayla dinin önemini iliklerine kadar daha çok anlıyorsunuz.”

K12E58 “Olumlu olarak dine sarılmaya bir sebep kesinlikle. Çevremde ölümlerin olması, hastalıklar, şehit haberleri falan dine daha çok sarılmama neden oluyor.”

Ölüm ve din arasındaki ilişkide belki de en önemli unsur, dinlerin ortaya koydukları ahiret inancıdır. Ahiret inancı ölümsüzlük arzusundaki insan için ebediyet

inkânı vererek insanların ruhsal dengelerinin bozulmamasında önemli rol oynar.¹⁰⁷ Bireylerin hayatlarında bazı olaylar önemli değişimlere neden olabilmektedir. Bu olayların sonucunda birey derin sorgulamalar sonucu daha fazla ahireti düşünmektedirler. Ölüm ve ahiret gibi konuların bireyin dünyasında öne çıkmasıyla din ve din eğitimi de önemini artırmaktadır.

3.1.2. Problemlerle Başa Çıkabilme

Bu kategoride K3K53'ün görüşleri değerlendirilmiştir. Bu katılımcı, yaşlanma sürecindeki değişimlerin din eğitimine etkisi sorulduğunda öncelikle problemlerle başa çıkabilme noktasında önemli bir farklılık olduğunu belirtmiştir. Yaşlılık, kronik hastalıkların, ekonomik sorunların, yalnızlığın ve pek çok kayıpların yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde bireyler, problemlerin üstesinden gelebilmek için din ve din eğitimi kullanırlar.¹⁰⁸

K3K53 “Bakış açısı değiştirmekten ziyade olayları yorumlayış farklılıkları oldu. Bu da geçer yahu demeyi öğrendik. Zaten din gereksinimi de buradan çıkıyor. Tüm bu sıkıntılarda bilirsin ki yalnız değilsin, kimse başıboş değil. Bunun rahatlığı var.”

Bireylerin başlarına gelen bazı olaylar, birçok durumu öncesinden daha farklı bir şekilde yorumlamalarını sağlamaktadır. Birey de farklı yorumlamayla birlikte hayata daha geniş bakış açısıyla bakabilme ve problemlerle başa çıkabilme kabiliyeti kazanmaktadır. Bu kabiliyet bireyde her şeyin geçici olduğu düşüncesine dayalı olarak bireyde bir rahatlama oluşturmaktadır.

3.1.3. Sorgulama Gücü

Bu kategoride K10'un görüşleri değerlendirilmiştir. Bu katılımcı yaşlanma sürecindeki değişimlerin din eğitimine etkisi sorulduğunda öncelikle sorgulama gücü kazanma noktasında önemli bir farklılık olduğunu belirtmektedir.

K10K61 “Yaşlanma sürecinde meydana gelen fiziki değişimler, fiziksel olgunlaşma ve biriken bilgi ve tecrübe edinme özelliklerimde artışa neden oldu. Din eğitimi ile ilgili sorgulama özelliğimin artmasını sağladı.”

Bireyde meydana gelen değişimler olgunlaşma, bilgi ve tecrübeye artış sağlamaktadır. Din eğitimi bakımından ise birey daha fazla sorgulama özelliği kazanmaktadır.

3.2. ETKİSİZ DEĞİŞİMLER

Tablo 10. Yaşlanma Sürecinde Etkisiz değişimler

Kategoriler	Katılımcılar	N
-------------	--------------	---

¹⁰⁷ Kılavuz, *Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi*, 34.

¹⁰⁸ Kılavuz, *Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi*, 40.

İlgisizlik	K6E44, K7K37, K8E42	3
Toplam		3

3.2.1. İlgisizlik

Bu kategoride K6E44, K7K37 ve K8E42'nin görüşleri değerlendirilmiştir. Bu katılımcılara yaşlanma sürecindeki değişimlerin din eğitimine etkisi sorulduğunda öncelikle tüm değişimlerin din eğitimi ihtiyacıyla doğrudan ilgili olduğunu düşünmediklerini belirtmektedirler.

K6E44 “Yaşlanma sürecindeki fiziksel psikolojik veya sosyolojik değişimler din eğitimi noktasında etkisini düşünmüyorum. Yani benim için tüm bu parametreler benim görüş ve bakış açımı olumlu ya da olumsuz etkilemez.”

K7K37 “Elbette sosyolojik olarak iş arkadaşlarım ve çevremle birlikte dini fikirlerimde değişim oldu. Daha kısıtlayıcı değil daha rahat davranmam gereken ortamlarım oldu. Ama doğrudan alaka kurmak zor.”

K8E42 “Fiziksel değişim bence bazı tarihsel dönemleri somutlaştırıyor. Ama bence önemli olan ruhsal ve zihinsel değişim. Fiziksel unsurlar bana göre daha yüzeysel bir etki sağlıyor.”

K6E44 hiçbir şekilde biyolojik, psikolojik ve sosyolojik değişimlerin din eğitimi ihtiyacı üzerinde etkisinin olmadığını düşünürken, K7K37 sosyolojik olarak değişim olabileceğini, K8E42 ise fiziksel değişimlerin yüzeysel etkisinden bahsetmektedir. Bireyin hayatındaki büyük olaylar bazı bireyleri dine daha fazla yönlendirebilirken, bazı bireyleri de din dışı farklı yönelimlere sevk edebilmektedir.

4. YAKIN ÇEVRENİN DİN EĞİTİMLERİNİ DESTEKLEME

Katılımcıların bir kısmı yakın çevrenin din eğitimlerini desteklemede kendini yeterli gördüğünü ifade ederken, bir kısmı ise yetersiz gördüğünü ifade etmişlerdir.

Yaşlanma sürecinde yakın çevrenin din eğitimlerini destekleme konusunda kendilerinin yeterli ya da yetersiz olduğunu düşünenler aşağıdaki gibi kategorize edilmiştir.

Tablo 11. Yakın Çevrenin Din Eğitimlerini Desteklemede Kendini Yeterli Görme

Kategoriler	Katılımcılar	N
Kendini Yeterli Görme	K5E39, K6E44, K8E42, K9K41, K10K61, K11K49, K12E58	7
Kendisini Yetersiz Görme	K1K30, K2E62, K3K53, K4E34, K7K37	5
Toplam		12

Tablo 13'e göre katılımcıların 7'si yakın çevrenin din eğitimlerini desteklemede kendini yeterli görürken, 5'i yeterli görmediğini belirtmiştir.

4.1. KENDİNİ YETERLİ GÖRME

Yaşlanma sürecinde yakın çevrenin din eğitimlerini desteklemede kendini yeterli olduğunu ifade eden katılımcılarla ilgili kategoriler aşağıda verilmiştir.

Tablo 12. Yakın Çevrenin Din Eğitimlerini Desteklemede Kendini Yeterli Görme

Kategoriler	Katılımcılar	N
Sorgulamaya Yönelme	K6E44	1
Davranışlarda Örneklik	K5E39, K8E42, K9K41, K11K49, K12E58	5
Eğitimci Eksikliği	K10K61	1
Toplam		7

4.1.1. Sorgulamaya Yönelme

Bu kategoride K6E44'ün görüşleri değerlendirilmiştir. Katılımcıya yakın çevrenin din eğitimlerini desteklemede kendisini yeterli görme durumu sorulduğunda, özellikle yakın çevresindeki bireyleri sorgulamaya yönelme bakımından kendini yeterli gördüğünü belirtmektedir. Sorgulamanın dini boyutu, bireyin dinin karmaşıklığını çözmeye yönelik sorgulamasını içermektedir.¹⁰⁹

K6E44 “Din ve eğitim kişisel olduğunu yönlendirmelerin doğru olmadığını düşünüyorum. Çevremdeki insanların daha geniş açılarla bakmalarına ve sorgulamalarına mevcut donanımların ölçüsünde faydalı olduğumu ve etkileyebildiğimi ve düşüncelerini durulaştırma noktasında destekleyebildiğimi düşünüyorum. Kendimi eksik hissetmiyorum.”

Katılımcı din ve eğitim yönünden bireyleri doğrudan yönlendirmenin olumsuz sonuçlar doğurabileceğini düşünmektedir. Doğrudan yönlendirmekten ziyade farklı bakış açıları oluşturmak ve sorgulamaya yönelmek bakımından desteklemektedir. Dini sorgulamalar bireyleri zihinlerinde oluşan dini karmaşıklıkları çözmelerine imkân sağlayabilir. Bu sorgulamalar sonucunda ulaştıkları noktalar sorgulamanın önemini kavrama ve tavsiye bakımından değerlidir.

4.1.2. Davranışlarda Örneklik

Bu kategoride K5E39, K8E42, K9K41, K11K49 ve K12E58'in görüşleri değerlendirilmiştir. Bu katılımcılara yakın çevrenin din eğitimlerini desteklemede kendini yeterli görme durumu sorulduğunda bireylere davranışlarıyla örnek olmak bakımından kendilerini yeterli gördüklerini belirtmektedirler. Öğrenmede örnek olma ya da örnek alma önemli bir araçtır. Bireyler, anne babalarının değerlerini, söz ve

¹⁰⁹ Betül Çetintulum Huyut, *Dini Yönelim, İntihar Ve İntihara Yönelik Tutumlar*, Sağlık Bilimler Enstitüsü: Adnan Menderes Üniversitesi, , Yüksek Lisans Tezi, 2013), 21.

davranışları yoluyla kazanırken aynı zamanda davranışlarını örnek almakta, bunları alışkanlık haline getirmeye başlamaktadırlar.¹¹⁰

K5E39 “Evet. Öğretmenliğim hasebiyle öğrencilere birçok şey anlatma fırsatım, örnek olma imkanım oluyor. En önemlisi de örneklik bence. Anlattığından ziyade gösterdiği etki bırakıyor. Bazen yiyenlerime de benzer desteklerim oluyor. Çocuğum olmadığı için doğrudan en yakınımda destek durumum olmuyor. Ama öğretmenlik babalıktan daha büyük din eğitimi desteği imkanı sunuyor bana.”

K8E42 “Yakın çevremın doğrudan olmasa da davranış boyutuyla din eğitimine destek olduğunu söyleyebilirim. Dini açıdan kendime yetecek doğrularımın olduğu kanaatindeyim. Fakat eğitim noktasında bu eğitimi verecek kişi veya kişilerin bu maneviyatı gerçekten yaşayan ve sergileyen kişiler olmasını isterim.

K9K41 “Ailemin ve akrabalarımın dini bilgileri tam birisi olarak yetişmem için elinden gelen çabayı gösterdiğini düşünüyorum. Bu anlamda kendimi yeterli görüyorum ama tabi ki de gelişimin sonu yoktur. Bu anlamda kendimi ne kadar geliştirebilirsem ne kadar dine uygun bir yaşam sürersem o kadar huzurlu ve mutlu hissedeceğimi düşünüyorum.

K11K49 “Elimden geldiğince yeterli görüyorum. Eksik kaldığım yönler olduğunu düşünüyorum. 40’lı yaşlardan sonra eksik yönlerimi daha fazla gidererek çevremın din eğitimlerini daha etkili karşılayabildim. Tabi başarabildiğim kadar. Tabi çocuklarımda büyümüş oldular. Şunu anlamış oldum ki küçükken verilen din eğitimi çok daha fazla etkili oluyor. Şimdi en azından daha fazla söylüyorum bilinçlenmeleri için. Davranışlarımla, dini yaşayışımla daha fazla örnek olmaya çalışıyorum.”

K12E58 “Destekleyebildiğimi düşünüyorum. Çocuklarımıza ilk başta anlatarak en önemlisi de örnek olarak din eğitimlerine destek olduk. Kuran Kursları, medreseler, camiler vb. birçok yerden destek aldık. Kimlerden ilim öğrenebileceğimizi düşünüyorsak paçalarına yapıştık. Bende ayrıca abimin çocuklarına ve diğer akraba çocuklarının din eğitimlerini desteklemek için elimden geleni yaptım. Yönlendirmelerde bulundum. Yakın Çevremdekilerin imanını kurtulmasına vesile olduk elhamdülillah. Kendimi Yeterli hissediyorum.”

Taşkıran, araştırmasında özellikle ailede din eğitiminde davranışsal örneklığın önemini vurgulamaktadır. Ayrıca her birey kendisini din konusunda tam olarak yetkin görmeyebilir. Ama sahip olduğu din bilgisi ve dini yaşayışıyla çevresine örneklilik oluşturabilmektedir. Bu örneklilik bireyi daha mutlu ve huzurlu hale getirebilmektedir.

4.1.3. Eğitimci Eksikliği

Bu kategoride K10K61’in görüşleri değerlendirilmiştir. Katılımcıya yakın çevrenin din eğitimlerini desteklemede kendini yeterli görme durumu sorulduğunda yeterli din eğitime sahip eğitimci eksikliği fazla olduğu için kendini yeterli gördüğünü belirtmektedir.

K10K61 “Yakın çevremde benden daha bilgili din eğitimi alan kimse yok. Bu konuda kendimi yeterli görüyorum. Dinimi kaynağından okuyarak anlamaya çalışıyorum.”

Her birey hayatı boyunca yeterli din eğitimi almaya imkân bulamamış olabilir. Bunun sonucunda çevrede din eğitimi bakımından yetkin bireylere ihtiyaç oluşmaktadır.

¹¹⁰ Ayşe Taşkıran, *Ailede Din Eğitimi*, (Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 37.

Bu ihtiyacı her birey sahip olduğu din eğitimi birikimi ve yaşayışıyla sağlaması gerekmektedir.

4.2. KENDİNİ YETERLİ GÖRME

Tablo 13. Yakın Çevrenin Din Eğitimlerini Desteklemede Kendini Yetersiz Görme

Kategoriler	Katılımcılar	N
Öğrenme Alanının Genişliği	K1K30, K2E62, K4E34	3
Kendini geliştirme ihtiyacı	K3K53, K7K37	2
Toplam		5

4.2.1. Öğrenme Alanının Genişliği

Bu kategoride K1K30, K2E62 ve K4E34'ün görüşleri değerlendirilmiştir. Bu katılımcılara yakın çevrenin din eğitimlerini desteklemede kendini yeterli görme durumu sorulduğunda, din eğitiminin öğrenme alanı çok kapsamlı olduğu için kendilerini yetersiz gördüklerini belirtmektedirler. Öğrenme alanının genişliğinden kasıt, din eğitiminin inanç, ibadet, ahlak, Hz. Muhammed, Kur'an-ı Kerim ve diğer dinler gibi birçok alanı içinde barındırmasıdır.

K1K30 “ Öğretmen olduğumuz için alanım meslek dersleri olmasa da kendimi tam olarak yeterli görsem de öğrencilerle dini konularda konuşma imkânımız olabiliyor. Özellikle mesleki Arapça dersinde ayet ve hadisler üzerinde konuşuyoruz. Elimden geldiğince din eğitimlerini desteklemeye çalışıyorum. Örneğin onları düşünmeye sevk edecek sorular soruyorum. Onlardan olumlu dönütler alabiliyorum. Bir öğrencim 30 yaşında tesettüre gireceğim demişti. Bunun üzerine konuşmuştuk. Başka bir öğrenci bu konuşmadan etkilenerek kapanarak gelmişti. Öğrenci bu konuşmadan dolayı kapandığını hala söylüyor. Buna benzer güzel yönlendirmeler olabiliyor. Bu da beni mutlu ediyor.”

K2E62 “Din eğitimi hiçbir zaman yeterli olacağını düşünmüyorum. Eğitimin sürekli olduğu gibi hayat boyu dini eğitimin de gerekli olduğu fikrindeyim. Çünkü yenilenmeyen bilgiler zamanla unutulmakta ve eski bilgiler unutulmaktadır. Yeni gelişen olaylar karşısında da mevcut bilgiler güncelliğini kaybetmektedir. 35 yıl boyunca imamlık yapmam, neredeyse her türlü dini kitaptan okuduğumu düşünmeme rağmen, ben bile dini olarak kendimi dört dörtlük yeterli görmemekteyim. Hatta kendimi geliştirmek için 50 yaşımdan sonra İlahiyat Fakültesi okumaya başladım. Şimdi kendimi eski bilgilerimle kıyasladığımda daha güncel ve daha doğru bilgiler edindiğimi fark etmekteyim. Herkese de bunu tavsiye edebilirim. Devletimiz bu konuda belirli yaşın üstündeki kişilere sınavsız olarak İlahiyat Fakültelerinde okuma izni verirse hem daha sağlıklı dini bilgi edinmiş olur hem de yaşlarımızın meşguliyet edindiklerinden dolayı zihni gerilemenin de önüne geçilmiş olacağını düşünmekteyim.”

K4E34 “Çocuğum olmadığından çok destekleme ihtiyacı ciddi manada olmadı. Tabi öğrencilerime yeğenlerime elimden geldiğince din eğitimlerin desteklemeye, örnek olmaya çalışıyorum. Yeterliyim demek çok zor.”

Katılımcıların mesleklerine baktığımızda birisi imam-hatip, diğeri Arapça öğretmeni aynı zamanda çift ana daldan İlahiyat Fakültesi'nden mezundur. Her iki katılımcı da meslekleri gereği din eğitimi alanı temsilcisidir. Ayrıca aynı katılımcıların ibadet sıklıklarına bakıldığında en yüksek seviyede oldukları görülmektedir. Kanaatimce bu bireylerin yetersizlik ifadeleri, din ve din eğitimi bakımından bilgi eksikliği veya

uygulama eksikliğinden ziyade öğrenme alanı genişliğinden kaynaklanan yetersizlik olduğunu düşündürmektedir.

4.2.2. Kendilerini Geliştirme İhtiyacı

Bu kategoride K3K53 ve K7K37'nin görüşleri değerlendirilmiştir. Bu katılımcılara yakın çevrenin din eğitimlerini desteklemede kendini yeterli görme durumu sorulduğunda kendilerini geliştirme ihtiyacı hissettikleri için kendilerini yetersiz gördüklerini belirtmektedirler.

K3K53 “Din eğitimi noktasında kendimi yeterli görmüyorum. Bir çocuğum var. Dini eğitimini elimizden geldiğince desteklemeye çalışıyoruz. Dini yaşantımızla örnek olmaya çalışıyorum. Ama ben yeterliyim demek çok zor. Kendimi sürekli geliştirme ihtiyacı duyuyorum.”

K7K37 “Yakın çevrem dini eğitimleri desteklemek gibi faaliyetlerim yok. Kendimi bu konuda yeterli bulmuyorum. Bu yaşlarda insanlara sadece güzel ahlaktan bahsetmek ve onu tavsiye etmenin benim için yeterli olduğunu düşünüyorum.”

Yetersiz görme durumu dini uygulamalarda kendilerinde bilgi, yaşayış eksikliğinden ziyade din eğitimi alanının kolay olmaması, yeterli tecrübeye sahip olmamaları ve alanın çok yönlü olmasıyla ilgilidir. Bununla birlikte bu katılımcılar dini yaşayış olarak örnek olma ve ahlakı öne çıkararak yakın çevrenin din eğitimlerini desteklemektedirler.

5. İBADET SIKLIĞINI ARTIRMA

Katılımcılara bu başlıkta şimdiye kadar aldıkları din eğitimleriyle (aile, okul, çevre vb.) yaşlanma sürecinde ibadet sıklığındaki artış noktasındaki etki sorulmuştur. Katılımcıların bir kısmı aldıkları din eğitiminin yaşlanma sürecinde ibadet sıklığını artırma noktasında olumlu etki yaptığını, bir kısmı olumsuz etkilediğini, diğer bir kısmı ise etki etmediğini ifade etmişlerdir. Bu durumla ilgili kategoriler Tablo 14’te verilmiştir.

Tablo 14. Hayatın Çeşitli Evrelerinde Alınan Din Eğitiminin İbadet Sıklığını Artırmaya Etkisi

Kategoriler	Katılımcılar	N
Olumlu	K1K30, K2E62, K3K53, K4E34, K5E39, K7K37, K8E42, K9K41, K11K49, K12E58	10
Olumsuz	K10K61	1
Etkilemez	K6E44	1
Toplam		12

Tablo 14’e göre katılımcıların 10’u alınan din eğitiminin ibadet sıklığını artırmaya etkisi olumlu, 1’i olumsuz, 1’i de etkilemez olarak belirtmiştir.

Yaşlanma sürecinde alınan din eğitiminin ibadet sıklığını artırmaya etkisini olumlu olduğunu ifade eden katılımcılarla ilgili kategoriler aşağıda verilmiştir.

5.1. OLUMLU ETKİ

Tablo 15. Hayatın Çeşitli Evrelerinde Alınan Din Eğitiminin İbadet Sıklığını Artırmaya Olumlu Etkisi

Kategoriler	Katılımcılar	N
Örnek Çevre	K1K30, K8E42,	2
İyi Alınan Din Eğitimi	K1K30, K3K53, K4E34, K5E39, K7K37, K8E42, K9K41, K11K49, K12E58	9
Ahret Endişesi	K2E62	1
Toplam		12

5.1.1. Örnek Çevre

Bu kategoride K1K30 ve K8E42'nin görüşleri değerlendirilmiştir. Bu katılımcılar alınan din eğitiminin ibadet sıklığını artırmadaki etkisi sorulduğunda, dini yaşamak adına örnek bir çevrede yetişmenin bireylerdeki ibadet sıklığını artırmada en önemli unsur olduğunu ifade etmişlerdir.

Çocuk dini düşüncelerinin mahiyetini her zaman sorularına aldığı cevaplarla biçimlendirmez. Aynı zamanda günlük hayatında ailesindeki gözlemlerine ve onların örnekliklerine göre şekillendirir.¹¹¹ Aile, aynı zamanda rollerin öğrenildiği ortamdır. Çocuğun rolleri öğrenmesinin temelde taklit ve özdeşim yoluyla gerçekleştiği bilinmektedir.¹¹²

K1K30 “ Damlaya damlaya göl olur misali her öğrendiğim şey bilinçaltıma yerleşmiştir. Aileden bir davranışı görmek, okuldan öğrenilen bir bilgi. Hepsi bunu etkiliyordur. İbadet sıklığından kasıt 5 vakit namazsa aileden gördüğüm düzenli namaz, imam-hatipte hocalarımın söylediği namaz teşvikleri mutlaka beni etkiliyor, ibadet sıklığı artırıyor.”

K8E42 “Kesinlikle etkili olduğunu düşünüyorum. Çünkü bu dönemde her şey kendi ruhunu buluyor. Somut öğretiler soyut kavramlarla birleşip daha da anlamlı hale geliyor.”

Bireylerin yetiştiği çevre düşünüldüğünde en büyük etki aile tarafından oluşturulmaktadır. Ailede somut dini uygulamaların yapılması bireyin yaşamında daha sonra öğrenilen soyut bilgilerle birleşip hayatın daha anlamlı olmasına sağlamaktadır. Erken yaşta verilemeyen din eğitimi ileriki yaşlarda dini yaşayış noktasında eksiklikler oluşturabilmektedir.

5.1.2. İyi Alınan Din Eğitimi

Bu kategoride K1K30, K3K53, K4E34, K5E39, K7K37, K8E42, K9K41, K11K49 ve K12E58'in görüşleri değerlendirilmiştir. Bu katılımcılar alınan din eğitiminin ibadet sıklığını artırmadaki etkisi sorulduğunda dini yaşayış bakımından alınan nitelikli bir din eğitiminin bireylerdeki ibadet sıklığını artırmada en önemli etken olduğunu

¹¹¹Adem Güneş, *Şiddet, Din Eğitimi ve Değerler*, (İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, 2016), 101.

¹¹²Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 167.

belirtmişlerdir. Anne babaların çocuklarla ilgili en temel görevi onların ruh ve beden yönüyle dengeli birer birey olarak yetişmelerine ortam sağlamaktır. Bu görev belirtilen ilahi vurguya uygun olarak öncelikle, manen sağlıklı bir aile atmosferinde gerçekleşebilir.¹¹³ Bu nitelikli din eğitimi daha sonradan okulda, camide vb. her ortamda devam etmelidir.

K3K53 “Evet artırıyor. Özellikle lise döneminde aldığım özel dini dersler hayatımda temel oldu. O zaman bunu fark edemesem de zaman ilerledikçe bu temel üzerinde ibadet sıklığıma artırma ihtiyacım arttı.”

K4E34 “Tabii ki de. Aldığınız eğitim ne kadar iyiyse o kadar senin ibadet sıklığını artırır. Temelin sağlam atılması önemli bence. Temel olsa da insan değişir mi. Tabii değişir. Ama çok büyük kırılma olması gerekiyor. Dini zayıf bir aile ve çevrede yetişen bireylerde zamanla da olsa dini hassasiyet artmaz.”

K7K37 “İbadetten kastınız şükretmek ve dua etmek gibi şeyleri de kapsıyorsa, evet kesinlikle; şimdiki hale şükretme, iyiyi isteme ve dua etme gibi şeyleri yapmaya çalışırım. Bu da küçükken ailede, okulda din kültürü dersinde, camide öğrendiğim şeylerdendi.”

K8E42 “Kesinlikle etkili olduğunu düşünüyorum. Çünkü bu dönemde her şey kendi ruhunu buluyor. Somut öğretiler soyut kavramlarla birleşip daha da anlamlı hale geliyor.”

Taşkıran araştırmasında da vurgulandığı gibi erken yaşlarda aileden alınan din eğitimi bireyin manevi dünyasını inşa etmede önemlidir. Aynı zamanda erken yaşta alınan iyi bir din eğitimi bireyin hayatı anlamlandırmasında da kolaylık sağlayacaktır.

5.1.3. Ahiret Endişesi

Bu kategoride K2E62'nin görüşleri değerlendirilmiştir. Bu katılımcı alınan din eğitiminin ibadet sıklığını artırma noktasındaki etkisi sorulduğunda ahirete yönelik endişenin bireylerdeki ibadet sıklığını artırmada en önemli etken olduğunu ifade etmiştir. Ölüm düşüncesi ve endişesiyle en sık karşılaşılan yaş grubu olan yaşlılarda, yaşın ilerlemesiyle verdikleri kayıpların çoğalmasından dolayı dine olan yönelişlerinde artış görülmektedir.¹¹⁴

K2E62 “Tabii ki evet. Çünkü yukarıda da belirttiğim gibi insanlar yaşlandıkça ömürlerinin kısaldığını ve ahiret inancı olanların ise ahirete yaklaştığını düşünerek ahiret için hazırlık yaptıklarını işitmekteyiz. En azından benim çevremdeki insanların böyle düşündüklerini gözlemliyorum. Tabii ki buna ben de dâhilim.”

Akgül araştırmasında vurguladığı gibi bireylerde yaşın ilerlemesiyle ölümün yaklaştığı ve ahirete biraz daha yaklaştıkları düşüncesi ağırlık kazanabilmektedir. Bu düşünce bireyleri daha fazla dini yaşayışa yönlendirmektedir.

¹¹³ Taşkıran, *Ailede Din Eğitimi*, 21.

¹¹⁴ Muhammed Karahan Akgül, *Ahiret İnancının Bireysel Ve Toplumsal Hayata Etkileri, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020*, 54.

5.2. OLUMSUZ ETKİ

Tablo 16. Hayatın Çeşitli Evrelerinde Alınan Din Eğitimin İbadet Sıklığını Artırmaya Olumsuz Etkisi

Kategoriler	Katılımcılar	N
Tutarsızlık	K10K61	1
Toplam		1

5.2.1. Tutarsızlık

Bu kategoride K10K61'in görüşleri değerlendirilmiştir. Bu katılımcı alınan din eğitiminin ibadet sıklığını artırma noktasında etkisi sorulduğunda dini kaynaklar arasında tutarsızlık sebebiyle alınan din eğitiminin bireylerdeki ibadet sıklığını azaltma yönünden etki ettiğini belirtmiştir.

K10K61 “Şimdiye kadar aldığım din eğitimi yaşlanma sürecinde ibadet sıklığımla azalmasına neden oldu. Din ile ilgili kaynaklardaki bilgi ve uygulamaların tutarsız olduğunu düşünüyorum.”

Dini kaynak çeşitliliği ve dindeki mezhepsel bakış açısı farklılıkları bireyleri olumsuz etkileyebilmektedir. Bireylerin erken yaşlarda aldığı din eğitimi ve ileriki yaşlardaki okumaları arasında bazı farklılıklar oluşabilmektedir. Bu katılımcıdan elde edilen bulgulara göre, bireylerin ileriki yaşlarda sorularına tatmin edici cevap bulamamaları durumunda erken yaşlarda aldıkları din eğitimi sonraki yaşlarında ibadet sıklığını azaltan bir etki gücü göstermektedir.

5.3. ETKİSİZLİK

Tablo 17. Hayatın Çeşitli Evrelerinde Alınan Din Eğitimin İbadet Sıklığını Artırmaya Etkisizlik

Kategoriler	Katılımcılar	N
Etkisizlik	K6E44	1
Toplam		1

5.3.1. Etkisizlik

Bu kategoride K6E44'ün görüşleri değerlendirilmiştir. Bu katılımcı alınan din eğitiminin ibadet sıklığını artırmadaki etkisiyle ilgili erken yaşta alınan din eğitimiyle ibadet sıklığı arasında doğrudan etki olmadığını ifade etmiştir.

K6E44 “Hayır. Aldığım eğitimlerin etkisi yok. Hayatta birçok şey kişiyi şekillendirebilir. Tek başına eğitim ve ibadet sınırlandırmasını doğru bulmuyorum.”

Bireylerin yaşamında aldıkları din eğitimi ve buldukları çevredeki dini yaşayış bireyleri pek çok boyutta etkileyebilmektedir. Buna göre katılımcılar da ibadet sıklığını etkileyen faktörlerin tek başına alınan din eğitimiyle sınırlandırmanın doğru olmadığını belirtmişlerdir.

6. TEKNOLOJİ ETKİSİ

Katılımcılara yaşlanma sürecinde din eğitimi erişimine teknolojinin katkısı sorulmuştur. Katılımcıların tamamı yaşlanma sürecinde din eğitimi erişimine teknolojinin olumlu katkısının olduğunu ifade etmişlerdir.

Yaşlanma sürecinde din eğitimi erişimine teknolojinin katkısının olumlu olduğunu ifade eden katılımcılar aşağıdaki gibi kategorize edilmiştir.

6.1. ARTIRIR ETKİ

Tablo 18. Yaşlanma Sürecinde Din Eğitime Teknolojinin Etkisi

Kategoriler	Katılımcılar	N
Artırır	K1K30, K2E62, K3K53, K4E34, K5E39, K6E44, K7K37, K8E42, K9K41, K10K61, K11K49, K12E58	12
Toplam		12

Tablo 18'e göre katılımcıların tamamı yaşlanma sürecinde teknolojinin din eğitimine erişimi artıracığını belirtmektedirler.

Yaşlanma sürecinde teknolojinin din eğitimine erişimi artırıcı etki olduğunu ifade eden katılımcılarla ilgili kategoriler aşağıda verilmiştir.

Tablo 19. Yaşlanma Sürecinde Teknolojinin Din Eğitime Artırıcı Etkisi

Kategoriler	Katılımcılar	N
Kaynağa Ulaşım Kolaylığı	K2E62, K3K53, K4E34, K5E39, K6E44, K7K37, K8E42, K9K41, K11K49, K12E58	10
Bilgi Kirliliğinin Giderilmesi	K1K30, K2E62, K10K61, K11K49, K12E58	5
Toplam		77

6.1.1. Kaynağa Ulaşım Kolaylığı

Bu kategoride K2E62, K3K53, K4E34, K5E39, K6E44, K7K37, K8E42, K9K41, K11K49 ve K12E58'in görüşleri değerlendirilmiştir. Bu katılımcılar teknolojinin din eğitimine katkısı sorulduğunda öncelikle dini bir kaynağa çok kolay ulaşım sağlama bakımından önemli olduğunu belirtmişlerdir. Telefon, tablet, dizüstü bilgisayar vb. teknolojik cihazlar bilgiye hızlı bir şekilde ulaşma kolaylığı sağlamaktadır. Bu da bilgiye daha ekonomik ve daha az çabayla ulaşma kolaylığı sağlamaktadır.

K2E62 "Yaşlanma sürecinde teknolojinin dini eğitime çok katkısı olmuştur. Şöyle ki; Dini konularda tarafıma gelen sorulara kestirme yoldan hemen akıllı telefonlarla veya PC ile Diyanet İşleri Başkanlığının web sitesinden sorulara ve cevaplarına hem sözlü hem yazılı olarak ulaşma imkânımızın olması işlerimizi kolaylaştırmaktadır. Orada olmayan sorulara cevap bulmak amacıyla kaynak kitaplardan araştırma imkânları olmaktadır. Bu kaynak eserlerin gerçekten doğru ve güncel olması en doğru dini bilgiye ulaşmamıza vesile olmaktadır. Tabii ki farklı web sitelerinden bilgiye ulaşma imkânı olmasına karşılık bilgiyi doğru yerlerden almanın önemi çok büyüktür... Covid-19 Pandemi döneminde üniversitelerin vermiş oldukları uzaktan eğitim konusunda teknolojiyi kullanarak çokça istifade ettiğim olmuştur. Derslerimi uzaktan eğitimle devam ettirerek başarıya kavuştuğumu görmekteyim."

K3K53 “Yaşlanma sürecinde teknolojinin eğitime kesinlikle katkısı var. Her konu da bilgiye ihtiyaç duyduğunda teknolojiye koşuyoruz. Din eğitimi, dini bilgi noktasında da önemli bir nimet.”

K4E34 “Aslında teknoloji yaşlanmayla değil gelişmeyle daha doğrudan ilgili gibi. Zamanın ilerlemesi teknolojik ilerlemelerle bizimde dini notada birçok kaynağa erişim imkânımız artıyor. Olumlu tabi. Birçok kaynağa ulaşabiliyorsun, belli dini kanalları takip edebiliyorsun. Dini filmler izleyebiliyorsun. “

K5E39 “Tabi ki teknoloji çok faydalı, önceden gidip hocayı bulacaksın soru soracaksın. Şimdi televizyonda sürekli hocalar anlatıyor zaten. Instagram ve Facebook'ta da sürekli dini videolar izlerim zaten. Önceden bunlar yoktu.”

K6E44 “Evet var. Yurt içi ve yurt dışı araştırma makaleleri okumama imkân sağlamaktadır.”

K7K37 “Elbette şimdi insan isterse birçok bilgiye/eğitime internet vasıtasıyla ulaşabiliyor. O yüzden ihtiyaç halinde hangi din hocası ne konuda ne fetvada bulunmuş öğrenebiliyoruz. Bu her şey için geçerli tabi.”

K8E42 “Teknoloji muhakkak erişimi kolaylaştırıyor. Duyduğunuz veya yeni kavramaya çalıştığınız bir bilgi veya kuralı sorgulama noktasında seçeneğiniz artıyor.”

K9K41 “Evet hayatımızın her alanında teknolojinin bizlere sunduğu imkânların artması ile beraber dini anlamda kolay bilgiye erişme açısından da teknolojinin faydası yadsınamaz. Özellikle akıllı telefonlar sayesinde her türlü bilgi parmaklarımızın ucunda bu da bizim dini anlamda aklımıza takılan bir sorunun cevabına kolaylıkla erişmemizi sağlıyor.”

Katılımcılar teknolojinin bilgilere ulaşmada kolaylık sağlaması ve din eğitimi bakımından önemine değinmişlerdir. Yaşlanma döneminde yetişkinler, hareketliliğin azalması sebebiyle kitle iletişim araçları ve bilgisayarla öğrenme yöntemini giderek artan biçimde tercih etmektedirler.¹¹⁵ Teknolojik gelişmeler hayatımıza birçok alanında kolaylıklar getirmektedir. Son birkaç yılda oluşan Covid salgınıyla birlikte uzaktan eğitimin daha da önem kazanması, teknolojik yeniliklerin hayatımızda ne kadar önemli olduğunu ispat etmektedir.

Yaşlanma sürecinde ve yaşlılıkta din eğitimi faaliyetlerine katılımı engelleyen en önemli engellerin başında sağlık sorunları gelmektedir. Teknolojik gelişmelerin günümüzde daha da artması sağlık ve diğer nedenlerden din eğitimine ulaşamayan bireyler için büyük kolaylık oluşturmaktadır.

6.1.2. Bilgi Kirliliğinin Giderilmesi

Bu kategoride K1K30, K2E62, K10K61, K11K49 ve K12E58'in görüşleri değerlendirilmiştir. Bu katılımcılara teknolojinin din eğitimine katkısı sorulduğunda, teknolojiyle birlikte bilgiye kolay ulaşmanın bir gerçeklik olduğu, bununla birlikte bu platformlardaki bilgi kirliliğinin giderilmesine de dikkat edilmesinin önemli olduğu ifade edilmiştir.

K1K30 “... Tabi internette her bilgiyi doğru kabul edemeyiz. Yanlış bilgilerinde olabileceğini unutmamız gerekir. Her kişinin söylediği veya her kişinin yazdığı doğru değil. Bunu da

¹¹⁵ Kılavuz, Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi, 47.

bir süzgeçten geçirebilmek önemli. Beni olumlu etkiliyor ama her bireye din eğitimi noktasında olumlu etkisi olur diyemeyiz. Herkes teknoloji kullanamaz, teknolojik aleti olmayabilir veya süzgeçten geçiremeyebilir. Farklı verilen fetvaların hangisinin doğru olduğunu ayırt edebilmesi yanlış yönlenmemesi gerekir. Teknolojinin bilgi kirliliği de göz ardı edilmemeli.”

K2E62 “... Tabii ki farklı web sitelerinden bilgiye ulaşma imkânı olmasına karşılık bilgiyi doğru yerlerden almanın önemi çok büyüktür. Aksi takdirde kişiler gerçek ve doğru bilgiyi edinemediği zaman farklı kişilerin yanlış bilgilerine ulaşması söz konusudur. Bu konuda da devletimiz dini bilgilerin kontrolünü ilgili kurumlara vermesi gerekir. Böylece hem yanlış bilgi edinmenin ve hem de bu yanlış bilgilerin neticesinde kişide oluşacak zararlı davranışların da önüne geçilmiş olacaktır. Covid-19 Pandemi döneminde üniversitelerin vermiş oldukları uzaktan eğitim konusunda teknolojiyi kullanarak çokça istifade ettiğim olmuştur. Derslerimi uzaktan eğitimle devam ettirerek başarıya kavuştuğumu görmekteyim.”

K10K61 “Evet var. Teknoloji bilgiye erişimi daha fazla hızlandırdı. Ancak tarikat cemaat gibi dinsel kurumlardan yetersiz kişilerin yaptığı açıklamalar bilgi kirliliğine neden olmaktadır.”

K11K49 “İnternet üzerinden, e kitaplar çok faydalı oluyor. 30’lu yaşlarda çok kitap okudum. Artık gözlerde sorunlar başlayınca internet üzerinden videoları takip ediyorum. Teknolojinin faydası çok. Tabi videoları yazıları kimlerden dinlediğin okuduğunda çok önemli, hassas davranmak gerekiyor bu zamanda. Yine de seçmeye dikkat edilirse faydası çok.”

Herhangi bir konuyla ilgili aşırı derecede bilgi akışına maruz kaldığımız günümüzde internet aracılığıyla aradığımız her türlü bilgiye anında erişebilmek mümkündür; ancak internette erişebildiğimiz bütün bilgilerin doğru olup olmadığı hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Bu durum internette bilgi kirliliği problemini beraberinde getirmektedir.¹¹⁶ Teknolojinin gelişmesi hayatımızda birçok kolaylığı sağlasa da olumsuz hiçbir durumun olmadığını söyleyemeyiz. Teknoloji bilgiye kolay ulaşmamızı sağlarken hangi bilginin doğru veya yanlış olduğunu ayırt etmemizi zorlaştırmaktadır. Bir konu hakkında birçok farklı bilginin olması bilgi kirliliği oluşturmaktadır. Özellikle dini konularda kaynağı belli olmayan bilgilerin kolay yayılıyor olması ve bireyleri yanıltması önemli bir sorundur.

7. YETERLİLİK

Katılımcılara yaşlanma sürecinde din eğitimi faaliyetinin yeterli olup olmadığı sorulmuştur. Katılımcıların 4’ü yeterli din eğitimi faaliyetinin olduğunu, 8’i ise yeterli din eğitimi faaliyetinin olmadığını ifade etmişlerdir.

Yaşlanma sürecinde din eğitimi faaliyetini yeterli görenler ve yetersiz görenler şeklinde aşağıdaki gibi kategorize edilmiştir.

Tablo 20. Din Eğitimi Faaliyeti

¹¹⁶ İbrahim Çataldaş, *Sosyal Medyanın Bilgi Kirliliği Kapsamında Değerlendirilmesi: 15 Temmuz Örneği*, (Sosyal Bilimler Enstitüsü: Gümüşhane Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 2.

Kategoriler	Katılımcılar	N
Yeterli Faaliyet	K6E44, K7K37, K8E42, K10K61	4
Yetersiz Faaliyet	K1K30, K2E62, K3K53, K4E34, K5E39, K9K41, K11K49, K12E58	8
Toplam		12

7.1. YETERLİ DİN EĞİTİMİ FAALİYETİ

Bu kategoride K6E44, K7K37, K8E42 ve K10K61'in görüşleri değerlendirilmiştir. Bu katılımcılar din eğitim faaliyetlerini yeterli bulduklarını ifade etmektedirler.

K6E44 “Ülkemizde gerek din eğitimi gerek diğer alanlarda yetersiz ve kötü enformasyon olduğu kadar, doğru ve yeterli bilgi havuzu da mevcuttur, ulaşabiliriz.”

K7K37 “Toplum genel olarak muhafazakâr bir yapıya sahip olduğu için bu tarz etkinliklerin fazlasıyla olduğunu düşünüyorum. Afişlerde vs. duyurular görüyorum. Ben katılmadığım için bilemiyorum. Arz talep meselesi sonuçta.”

K8E42 “Kesinlikle yeterli olduğunu düşünüyorum. Aslında bu soru bireye kalmış birey isterse bu dönemde her türlü dini bilgiye erişebilir.”

K10K61 “Din eğitimiyle ilgili yetkili yetkisiz çok fazla kurum var...”

Katılımcılar din eğitim faaliyetinin devlet kurumlarınca organize edilmesinin ve denetlenmesinin önemini belirtmektedirler.

7.2. YETERSİZ DİN EĞİTİMİ FAALİYETİ

Bu kategoride K1K30, K2E62, K3K53, K4E34, K5E39, K9K41, K11K49 ve K12E58'in görüşleri değerlendirilmiştir. Bu katılımcılar din eğitim faaliyetlerini yetersiz bulduklarını ifade etmektedirler.

K1K30 “... Özellikle bulunduğum bölge noktasında Üniversite, konferans, halk eğitim gibi boyutlara baktığımızda yeterli din eğitimi imkân olduğunu düşünmüyorum. İnternet, sosyal medya, whatsapp grupları vs. oturduğun yerden bile eğitim alabilirsin ama sosyalleşme anlamında yeterli değil. Üniversiteye, konferansa vs gittiğinde oradaki kişilerle de öğrendiğiniz konu hakkında sohbet muhabbet edebilirsiniz. Evde olduğunda internette bir sohbet dinleyebilirsiniz, yazı okuyabilirsiniz. Sosyal manada dışarı gitme daha önemli. Benim bulunduğum bölgede üniversite de böyle bir imkânı yok. Genel olarak bakıldığında yetersiz olduğunu düşünüyorum. Halk eğitimlerin düzenli din eğitimi faaliyeti yok. Bazı camilerde Perşembe akşamları sohbet olsa da düzenli olarak her camide yapılan faaliyet değil.”

K2E62 “Benim yaş grubuna baktığımda ihtiyaç duyulan dini eğitimin yeterli olmadığını görmekteyim. Çünkü genellikle bu yaş grubu insanların dini eğitimlerini genellikle cami vaaz yoluyla ve sosyal medya yoluyla bilgi edindiklerini gözlemlemekteyim. Konferans ve seminer gibi dini faaliyetlere katılımların az olduğuna şahitlik yapmaktayız. İstanbul da dini faaliyet diğer şehirlere göre çok olmasına rağmen ülke geneline bakıldığında yeterli olmadığını düşünmekteyim. İstanbul da ulaşım zorluğu birçok nokta da faaliyetlere katılmaya engel oluşturabilmektedir. Ondandır dolayı İstanbul’u tek bir şehir gibi düşünmek doğru olmaz. İstanbul büyüklüğüne göre faaliyetler burada da yetersiz bence.”

K3K53 “Yeterli din eğitimi faaliyetleri tüm faaliyet alanlarını düşündüğümüzde belki vardır. Ama yaşadığımız bölge dolayısıyla ulaşabilme olasılığı kısıtlı. Cami, vaaz, halk eğitim, kuran kursu tercih etmiyoruz. Üniversitede, ilçe de konferans seminer tarzı faaliyetler yok. Ancak internette yararlanabiliyoruz.”

K4E34 “Yeterli faaliyet yok bence. Devlet eliyle diyanet eliyle yapılabilir. Yeterli faaliyet olmayınca insanlar cemaatlere gitme ihtiyacı duyuyor. Diyanet önderlik yapmalı. Cemaatlere daha şüpheli bakabiliyorsun artık. İmamlara önemli görev düşüyor.”

K5E39 “...Çevremde din eğitimi faaliyeti olarak cami vaaz hutbesi, belli günlerde cami de sohbet, bir de cemaat sohbeti. Bu kadar. Belediye, devlet daha aktif olabilir.”

K9K41 “Bizim yaş gurubu (30-40) için bu kapsamda çok fazla eğitim olduğunu düşünmüyorum. Eğitimler daha çok çocuklara ve yaşlılara yönelik olarak yapılıyor. Ya da bu tarz eğitimlerden haberdar olamıyoruz da olabiliriz. Bu durum yaşadığımız yerin küçük olması veya hayattaki sorumluluklarımız dolayısı ile boş vaktimizin olmamasından da kaynaklanıyor olabilir.”

Katılımcılara göre din eğitimi faaliyetlerinin yetersiz olmasındaki gerekçeler; yaşadıkları bölgedeki faaliyet yetersizliği, ulaşım zorluğu, her yaş grubuna hitap etmemesi gibi nedenlerdir. Ayrıca bazı katılımcılar önceki suiistimallerden kaynaklı cemaat faaliyetlerine katılmada çekingenlik olabildiğini belirtmişlerdir. Bu sebeple devlet kurumlarının (belediye, diyanet, üniversite vb.) daha fazla din eğitimi faaliyetlerine önderlik etmesi beklenmektedir.

8. FAALİYET ÇEŞİTLERİ

Tablo 21. Din Eğitimi Faaliyeti Çeşidi

Kategoriler	Katılımcılar	N
Üniversiteler	K2E62, K3K53, K5E39, K11K49	4
Seminer-Konferans-Sempozyum	K4E34, K5E39, K11K49, K12E58	4
Manevi Destek	K9K41	1
Kişisel Tercih	K1K30, K6E44, K7K37, K8E42, K10K61	5
Toplam		14

Katılımcılara yaşlanma sürecinde nasıl bir din eğitimi faaliyetinin yapılması gerektiği sorulmuştur. Katılımcıların 4’ü üniversitelerde, 4’ü Seminer-Konferans-Sempozyum tarzında, 1’i manevi destek, 5’i de kişisel tercihlere göre olması gerektiğini belirtmişlerdir.

Yaşlanma sürecinde üniversite mezunları için din eğitimi faaliyet çeşitleri aşağıdaki gibi kategorize edilmiştir.

8.1. ÜNİVERSİTELER

Bu kategoride K2E62, K3K53, K5E39 ve K11K49’un görüşleri değerlendirilmiştir. Bu katılımcılar yaşlanma sürecinde olması gereken din eğitimi faaliyeti sorulduğunda, üniversiteler aracılığıyla din eğitimi verilmesi gerektiğini, akademik din eğitimi faaliyetlerinin geliştirilmesinin önemini ifade etmişlerdir. Köylü, yaşlanma sürecinde geleneksel olarak camiler tarafından yerine getirilmekte olan din eğitiminin, çoğunlukla motive edici olmaktan ziyade yasaklamalar şeklinde olumsuz

temele dayandığını belirtmekte, bunun da sağlıklı yetişkin eğitimi yapılamayışına neden olduğunu ifade etmektedir.¹¹⁷ Yaşlanma sürecindeki bireyler için İlahiyat Fakülteleri kurslar, konferanslar hazırlayabilir.¹¹⁸

K2E62 “Din eğitiminin hayat boyu devam etmesi gerektiğini düşünüyorum. İnsanların gençlikte bulamadıkları ama yaşlandıktan sonra bulabildikleri imkânlarını çok iyi değerlendirmeleri gerektiğini düşünüyorum. Hele de bunun bir Üniversitede ilgili dersin uzman biri tarafından anlatılması hem sağlam bilgiye hem de doğru bir şekilde ulaşma imkânı verecektir. Bu imkânların artık dijital çağda verilmemesi, insanları cahil bırakmakla eşdeğer olarak değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Bu imkânların verilmesi çok yerinde bir karar olacaktır. Fakültedeki bütün dersler olmasa da en azından dini içerikli derslerin verilmesi çok yerinde bir karar olacaktır diye inanıyorum. Üniversitelerdeki değerli birçok hocamız tarafından seminer konferans gibi dini faaliyetler daha sık ve programlı yapılabilir. Üniversite mezunu bireyler cami vaazlarının yanında böyle faaliyetlerden daha fazla haz alacaklarını düşünüyorum.”

K3K53 “İnsanı dünyaya gelişi, gönderilişi amacı noktasında düşünmeye sevk eden, insanın kendini, doğayı, toplumu anlayıp iyileştirmek için adım attırarak akademik bir dini eğitim faaliyeti güzel olur.”

K5E39 “Üniversiteler, konferans ve seminer tarzı din eğitimi faaliyetlerinin belli bir eğitim seviyesi üzerinde daha verimli olacağını düşünüyorum. Herkes camiye, cemaatlara sohbet dinlemeye gitmiyor.”

Köylü ve Kılavuz çalışmalarında vurgulandığı gibi camilerdeki vaaz, hutbe veya dini sohbet tarzı din eğitimi faaliyetleri yerine, bireylerin üniversitelerde alacakları din eğitiminin onları daha fazla motive etmesi ve daha verimli olması düşünülebilir. Ayrıca üniversitelerde alanında uzman akademisyenler tarafından verilecek din eğitimlerine katılımın artacağı ve hazzın daha fazla olacağı da beklenilebilir.

8.2. SEMİNER-KONFERANS-SEMPOZYUM

Bu kategoride K4E34, K5E39, K11K49 ve K12E58'in görüşleri değerlendirilmiştir. Bu katılımcılar yaşlanma sürecinde olması gereken din eğitimi faaliyeti sorulduğunda, öncelikle seminer, konferans veya sempozyum olarak din eğitim faaliyetlerinin geliştirilmesinin önemini belirtmektedirler. İlahiyat Fakülteleri yaşlanma sürecindeki bireylere yönelik hazırlayacakları konferanslar ve seminerlerle din eğitim görevini üstlenebilirler.¹¹⁹

K4E34 “...Üniversiteden sonra birisi gel sana din kültür dersi vereyim demiyor. Kendini gelişime açık tutmalı. Camilerdeki vaazlar, belediyelerin sponsorluğunda seminer konferansları, halk eğitim kurslarının yapacağı dini faaliyetler olabilir. Siyer, tefsir gibi alanlarda katılmak isterim. Cemaat faaliyetlerine şüpheli bakıyorum. Konferans ve seminerleri kimlerin düzenlediği de önemli benim için.”

¹¹⁷ Köylü, Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi, 257.

¹¹⁸ Kılavuz, Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi, 156.

¹¹⁹ Kılavuz, Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi, 156.

K5E39 “Üniversiteler, konferans ve seminer tarzı din eğitimi faaliyetlerinin belli bir eğitim seviyesi üzerinde daha verimli olacağını düşünüyorum. Herkes camiye, cemaatlara sohbet dinlemeye gitmiyor.”

K11K49 “Yeterli olduğunu düşünmüyorum. Birçok şehirde yapılan çok şey var. Ama bulunduğumuz bölgede çok çok yetersiz. En son Mustafa Karataş hoca konferans vermişti 5-10 yıl önce. Bu tür faaliyetler üniversite bazında, okullarda konferans tarzında yapılabilir. Bireylerin olumlu olumsuz her şeyin olduğu televizyonlardaki din eğitimi faaliyetleriyle kısıtlamamak gerekir.”

Katılımcılar camilerdeki din eğitim faaliyetlerine göre seminer, konferans veya sempozyum gibi faaliyetlere katılımın ve verimin artacağını belirtmektedirler. Böylece üniversiteler (İlahiyat / İslami İlimler Fakülteleri) de yaşlanma sürecindeki din eğitimi ihtiyacını gidermek için daha aktif görev almış olacaklardır.

8.3. MANEVİ DESTEK

Bu kategoride K9K41’in görüşleri değerlendirilmiştir. Bu katılımcı yaşlanma sürecindeki din eğitimi faaliyeti sorulduğunda, öncelikle manevi destek olarak din eğitimi faaliyetlerinin geliştirilmesinin önemini belirtmektedir. Manevi destek kişinin doğal olan konuşma, paylaşma, dertleşme, teselli edilme ihtiyaçlarına karşılık vermek adına destekleyici bir hizmet olarak sunulmaktadır.¹²⁰ Yaşlanmayla birlikte bireylerin fiziksel değişimlerine bağlı olarak psikolojileri de değişime uğramaktadır.¹²¹ Bu değişimden en az etkilenmek için manevi destek önemlidir. Manevi destekle birlikte bireyler, amaç ve gaye duygusu, duygusal rahatlık, bireysel kontrol, başkalarıyla sıkı dostluk ilişkisi ve manevi hayata yönelmeye imkân bulacaklardır.¹²²

K9K41 “İnsan yaş aldıkça çeşitli hastalıklara yakalanabiliyor ya da hastalıklarla boğuşan insanların yaşamına şahitlik edebiliyor, eş ve akraba kayıplarıyla ölüme daha çok yaklaştığını hissedebiliyor. Bu nedenle manevi desteğe her zamankinden daha çok ihtiyaç duyuyor. İnsanın psikolojik anlamda boşluğa düşmemesi için inancının sağlam olması çok önemli. Dini sohbetler, peygamberlerimizin hayatından örnekler, kuran-ı kerim dinletisi gibi etkinlikler yapılarak yetişkinlikte insanlara manevi destek sağlanabilir.”

Bireylerde yaşlanma sürecinin sonuna gelen yaşlılık döneminde meydana gelebilen hastalık, vefat vb. olumsuz olaylardan oluşabilecek kırılmalıklar, kişilerde manevi desteğe olan ihtiyacın artmasına sebep olmaktadır. Alınan manevi destekle birlikte oluşan duygusal rahatlıkla, bireylerin hayata daha sıkı tutunmaları beklenir.

¹²⁰ Mükerrerem Saliha Kars, *Manevi Destek Uzmanlarına Göre Hastanelerdeki Manevi Destek Hizmetinin Psiko-Sosyal Uyuma Etkisi*, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Bursa Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 137.

¹²¹ Turan, "Din Eğitimi", 258.

¹²² Kılavuz, *Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi*, 41.

8.4. KİŞİSEL TERCİH

Bu kategoride K1K30, K6E44, K7K37, K8E42 ve K10K61'in görüşleri değerlendirilmiştir. Bu katılımcılara yaşlanma sürecindeki din eğitimi faaliyeti sorulduğunda öncelikle bireylerin kişisel tercihlerine göre din eğitimi faaliyetleri geliştirmenin önemini belirtmektedirler. Ayrıca bu katılımcılardan bazıları din eğitimi faaliyetlerine genel olarak olumsuz baktıklarını ifade etmişlerdir.

K1K30 “Herkesin ihtiyacına göre birkaç noktada din eğitimi faaliyet alanı oluşturulabilir. Kimisi her hafta düzenli cami sohbetleriyle almak isteyebilir. Kimisi halk eğitim merkezlerinde bu eğitimi almak isteyebilir. Üniversite mezunu kimi bireylerde tercihini üniversite ortamında almak isteyebilir. Bunu sempozyum konferanslarla daha da genişletebiliriz. Bireylerin eğitim durumları, kültürel yapılarına göre ihtiyaç durumu değişmekte.”

K6E44 “Olmaması gerektiğini düşünüyorum. Din eğitimi kişisel olmalı. Hiç bir kişi, grup için tahakküm ve propaganda aracına dönüşmemelidir.”

K7K37 “Bir eğitim olması gerektiğini düşünmüyorum. İnsanlar o yaşta neyi, nasıl talep ederse zaten ulaşabilir. Belli bir olgunluğa ulaştıktan sonra hele ki üniversiteden sonra insanlar artık bir şeyin dizinin dibine oturup dinlemekten, öğrenmekten geri duruyor. O zamana kadar belirli bir din algısı oluşuyor veya oluşmuyor.”

K8E42 “Bu konu son derece bireysel bir soru aslında. Çünkü din, bence bir yaşam tarzı. Kişi yaşam tarzını seçtiğinde zaten eğitimde kendiliğinden başlamış oluyor. Gerisi bireye kalmış. Dolayısıyla eğitimi bulacak ve şekillendirecek olan da bireyin kendisi.”

K10K61 “Din eğitimi devletin doğru ve bilimsel yollarla isteğe bağlı olarak vermesinin doğru olacağını düşünüyorum. İnsanlara zorla din eğitimi vermenin dine faydasından çok zararı olduğunu düşünüyorum. Din eğitimi noktasında ihtiyaç hissetmediğim ve olumlu bakmadığım için sadece isteyenlere vermeleri ve devlet eliyle olması yeterli benim için.”

Yetişkin eğitim programının planlanmasında akademik konulara ağırlık verilmesinden çok kişisel ilgi, istek ve ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması esastır.¹²³ Eğitim ve din eğitimi faaliyetlerinde bireylerin kişisel istekleri temel alınmalıdır.¹²⁴ Eğitim faaliyetlerinin planlanmasında bireylerin kişisel istek ve ihtiyaçlarına öncelik verilmesi din eğitimi faaliyetlerdeki başarının artırması bakımından önemlidir.

¹²³ Kılavuz, *Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi*, 126.

¹²⁴ Tosun, *Din Eğitim Bilimine Giriş*, 182.

SONUÇ ve ÖNERİLER

İslam'a göre kadın ve erkeklerin ilim öğrenmesi farzdır. İslam eğitimi beşikten mezara kadar devam eden bir süreç olarak ele alır. Günümüzde ortalama yaşam süresinin ve yaşlı nüfusunun artmasıyla birlikte yaşlanma sürecindeki ve yaşlılıktaki din eğitimine her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Yaşlanma sürecinde bedensel güç ve sağlık bakımından gerilemelerin artması, eşin ve yakın çevrenin ölümüne uyum sağlama ve tüm kırılanlıklarla mücadele edebilmede din eğitiminin çok önemli bir rolü vardır.

Bu araştırma yaşlanma sürecindeki üniversite mezunu bireylerin din eğitimi algılarını belirlemeyi amaçlamaktaydı. Çalışmada üniversite mezunu bireylerin yaşlanma sürecinde yeterli din eğitimi faaliyetinin olmadığı ve bunun önemli bir ihtiyaç olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca din eğitimi faaliyetlerinin çeşitliliği de yetersiz görülmektedir. Nitelikli din eğitimi ihtiyacının giderilmesiyle birlikte yaşlanma sürecinin ortaya çıkardığı fiziksel-psikolojik-sosyolojik değişimlerin bireyi daha az olumsuz etkilemesi, bireyin ibadet sıklığında artış, bireyde yakın çevrenin din eğitimlerini desteklemede yeterlilik kazanma gibi doğrudan faydalar beklenmektedir.

Bireylerin yaşlanma sürecindeki din eğitimi ihtiyaçlarını gidermek ve yapılan faaliyetlerin daha da geliştirilmesi için şunları önerebiliriz:

- Yaşlılık Dönemi din eğitimi faaliyetleri bireylerin ilgilerini çekmeli, onlara moral verip hayata bağlılıklarını yükseltmeli ve sosyal çevreyle olan ilişkilerini yükseltmelidir. Bu şekilde yapılan din eğitimi planı, bireylerin yaşlılık dönemine adaptasyonlarının sağlanması, huzurlu ve mutlu olabilmeleri bakımından önemlidir.

- Din eğitiminin etkili ve verimli olabilmesi için planlama sürecinde bireylerin ihtiyacı doğrudan sorularak doğru din eğitimi hizmeti tespit edilmelidir. Bireylere ihtiyaçlarına göre öncelikle Kur'an, hadis, tefsir, kelam, fıkıh gibi Temel İslam Bilimleri dersleri önerilebilir. Bu derslerin yanında bireylerin kendilerini daha iyi hissetmelerini, hayata farklı açılardan bakabilmelerini sağlamak için, tevekkül, teslimiyet, kader, ahiret gibi konuların işlendiği dersler verilebilir. Dini konularda araştırma ve düşünme kabiliyetlerini arttırmak, hayata tutunmalarını ve huzurlu bir hayat sürmelerini sağlamak için alan uzmanları tarafından yeni konular belirlenip, ders çeşitliliği artırılabilir.

- Üniversitelerin Eğitim Fakülteleri ve İlahiyat / İslami İlimler Fakültelerinde

öğretmen yetiştiren programlarda pedagojik formasyon eğitimi bulunmaktadır. Bu süreçte yaşlılık dönemindeki bireylerin biyolojik, psikolojik, sosyal durumlarını / ihtiyaçlarını içeren eğitimin de sürece dâhil edilmesi önerilebilir.

- Camilerde din görevlileri tarafından verilmekte olan yangın din eğitimine ilaveten İlahiyat Fakültelerindeki alan uzmanlarının bu sürece dahil edilmesi önerilebilir. Bu sayede yaşlılık dönemi bireyleri daha iyi motive olup daha kaliteli kazanımlar elde edebilirler.

- Yaşlanma sürecindeki ya da yaşlı bireylere yönelik yeterli “formal eğitim” alanları olmalıdır. Orta yetişkinlik ve son yetişkinlik dönemlerini kapsayan formal eğitim sınırlıdır. Ülkemizdeki bu yaş gruplarının dâhil olabilecekleri formal din eğitimi alanları, camilerdeki yaş grubu ayırımı olmayan vaazlar, hutbeler ve belediyelerin, halk eğitim merkezlerinin düzenlemiş olduğu Kur’an Kursları’nda gerçekleşmektedir. Orta ve son yetişkinlik dönemindeki bireylere bu formal eğitimlerin dışında yeni formal eğitim alanlarının oluşturulup çeşitlik sağlanması önerilebilir.

- Tazelenme Üniversitesi yaşlanma ve yaşlılık dönemi din eğitimi noktasında örnek projedir. Projeye din eğitimine yönelik derslerin de eklenmesi önerilebilir. Bu projeden tamamen farklı olarak üniversitelerde yaşlanma ve yaşlılık dönemindeki din eğitimi ihtiyacını karşılamaya yönelik yeni programlar açılabilir.

- Diyanet İşleri Başkanlığı din görevlilerinin yetişkin eğitimi konusunda hizmet içi eğitilerek camilerde yaşlanma sürecindeki bireylere ve yaşlılara daha kaliteli hizmet vermeleri sağlanabilir.

- Teknolojik gelişmelere uygun olarak yaşlanma ve yaşlılıkta internet kullanımını daha da yaygınlaştırabilmek için halk eğitim merkezleri veya belediyelerin eğitim merkezlerinde bilgisayar eğitimi verilebilir.

- Sağlık sorunlarından dolayı din eğitimi alamayan yaşlı bireyler için diyanet önderliğinde online/çevrimiçi din eğitim programları ve canlı sohbetler yaygınlaştırılabilir.

- Halk eğitim kursları yaşlanma sürecindeki bireylere yönelik birçok eğitim programı düzenlemesine rağmen din eğitimi noktasında sadece Kur’an eğitimi faaliyeti yapılması önemli bir eksiklik. Din eğitimine yönelik program çeşitliliğinin artırılması, alanında uzman hocaların istihdam edilmesi din eğitimi noktasındaki eksikliğin giderilmesinde önemli bir adım olacaktır. Kur’an kurslarının daha çok kadınlara yönelik olması erkekler için dezavantajdır. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından erkeklere yönelik

gerekli pedagojik formasyon eğitimi almış Kur'an öğreticileri tarafından camilerde belirli vakitlerde Kur'an Öğretim Programları uygulanabilir.

KAYNAKÇA

- Akıncı, S. (1998). Keman Eğitimine Öğrenmenin Geliştirilmesini Sağlayan Koşullar Açısından Bakışı. *Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (7), 1-10.
- Altaş, N.ve Arıcı, İ. (Ed.). (2014) Din Eğitimin Bilimselleşme Süreci. *Din Eğitimi* (3). İstanbul: Ensar.
- Alparslan, Ö. ve Nur, F. (2017). Bir Sosyalleşme Aracı Olarak Kuran Kursları. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 65-82.
- Arslan, Ö. (2006). Öğrenmenin Yeni Yolu: e-Öğrenme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 121-131.
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Bir Araştırma Nasıl Yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Bilgin, B. (1988). *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Brilio, Brilio English, <https://en.brilio.net/news/65-years-old-is-still-young-65-years-old-is-still-young-1601205.html#> (Erişim 17 Ocak 2021).
- Cebeci, S. (2015). *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi 3*. Ankara: Akçağ.
- Çataldaş, İ. (2018). *Sosyal Medyanın Bilgi Kirliliği Kapsamında Değerlendirilmesi:15 Temmuz Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gümüşhane.
- Çetintulum Huyut, B. (2013). *Dini Yönelim, İntihar Ve İntihara Yönelik Tutumlar*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA), Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/din> (Erişim 29 Aralık 2020).
- Ersoy, A. (Ed.). (2017). Fenomenoloji. İçinde; Eğitimde Nitel Araştırma Desenleri. Ankara: Anı Yayınları.
- Gedik, N. (2016). Olgubilim. İçinde; *Nitel Araştırma Yöntemleri*. (Ed. M. Yaşar Özden ve L. Durdu), ss. 37-47. Ankara: Anı Yayınları.
- Gürses, İ. ve Kılavuz, M. A. (2011). Erikson'un Psiko-Sosyal Gelişim Dönemleri Teorisi Açısından Kuşaklararası Din Eğitimi ve İletişiminin Önemi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(20), 153-166.
- Güç Çınar, E. (2020). *Çocuk İşçilerin Çalışma Yaşamlarının Sektör Bazlı Nitel Analizi: Manisa ili Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Güneş, A. (2016). *Şiddet, Din Eğitimi ve Değerler*. İstanbul: Arı Sanat Yayınevi.
- Gürsoy Çuhadar, S. (2019). *Türkiye'de Demografik Dönüşüm Ve Aktif Yaşlanma İlişkisi: Kocaeli Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Kalem, M. (2006). *Yaşlıların Din Eğitimi ve Öğretimi Açısından Problem ve beklentileri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Karakaya, V. (2016). Nüfusun Yaşlanması ve Toplumsal Boyutları. *Yaşlılık Sosyolojisi*, (Ed. H. Ceylan), Ankara: Nobel Yayınları.
- Karaca, F. (1999). *Psikolojik Açından Ölüm ve Dini İnanç İlişkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Karacelil, S. (2013). Kur'an Kursu Öğreticilerine Göre Kur'an Kurslarının Eğitim Problemleri: Şırnak İli Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(3), 274-295.
- Karakaya, V. (2016). *Temel Gerontoloji Yaşlılık Bilimi* (3). Ankara: Nobel Yayınları.

- Keyifli, Ş. (2013). Eğitim ve Din Eğitimi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13(2), 31-54.
- Keyifli, Ş. (2014). Camilerde Din Eğitimi. İçinde; *Din Eğitimi* (3), (Ed. M. Köylü ve N. Altaş), İstanbul: Ensar.
- Kılavuz, M. A. (2003). *Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi*. Bursa: Arasta.
- Kılavuz, M. A. (2005). Yaşlanma Sürecinin Dinî Gelişime Etkileri. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14(2), 97-112.
- Kıral, B. (2020). Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman İnceleme. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189.
- Koç, A. (2014). Kur'an Kurslarında Din Eğitimi. İçinde; *Din Eğitimi* (3), (Ed. M. Köylü ve N. Altaş). İstanbul: Ensar.
- Köse A. ve Ayten A. (2012). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Köylü, M. (2014). *Yetişkinlik Döneminde Din Eğitimi* (3). İstanbul: Dem yayınevi.
- Köylü, M. (2000). *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*. Samsun: Etüt Yayınları.
- Küçük, O. ve Koçak, M. C. (2019). İleri Yaş Grubu Kişilerin İnternet Kullanım Alışkanlıkları: Trabzon Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(65), 1162-1168.
- Nas, M. (2018). Çocukluk Dönemi Gelişimi ve Din Eğitimi. *Talim Dergisi* 2(2), 289-325.
- Özdemir, Ü. (2022). *Ortaöğretim Kurumlarında Çalışan Öğretmenlerin Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri İle 21.Yüzyıl Becerilerine İlişkin Öz Yeterlik Algı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Özkul, M. ve Kalaycı, I. (2015). Türkiye’de Yaşlılık Çalışmaları, *Sosyoloji Konferansları* 52, 259-290.
- Özpolat, A. (2016). Beşikten Mezara Yaşlılığın Sosyolojisi ve Din. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16(2), 53-76.
- Soyuer, F. ve Soyuer, A. (2008). Yaşlılık ve Fiziksel Aktivite. *İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 15(3), 219-224.
- Taplamacıoğlu, M. (1962). Yaşlılara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerinde Bir Anket Denemesi. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(1), 141-151.
- Tekedere, H. ve Arpacı, F. (2016). Orta Yaş Ve Yaşlı Bireylerin İnternet ve Sosyal Medyaya Yönelik Görüşleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20(2), 377-392.
- Tekin, Ç. S. ve Kara, F. (2018). Dünyada ve Türkiye’de Yaşlılık. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 219-229.
- Tosun, C. (2012). *Din Eğitim Bilimine Giriş* (6). Ankara: Pegem.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (5). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Umutlu, S. ve Tekin Epik, M. (2019). Türkiye’de Yaşlı Nüfus ve Sosyal Politika Uygulamaları. *Sosyal Ve Beşeri Bilimleri Dergisi*, 11(1), 29-43.
- Uysal, V. (1995). İslamî Dindarlık Ölçeği Üzerine Bir Pilot Çalışma. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 8(3), 263-271.
- Yavuz, M. (2018). Eğitimle İlgili Temel Kavramlar. İçinde; *Eğitim Bilimine Giriş*, (Ed. M. Yavuz). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *Spss Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (2). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yılmaz, M. (2013). Yaşlılıkta Manevi Destek ve Din Eğitiminin Önemi. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (39), 241-264.
- Yüksel, E. (1999). Din Fenomeni. *İstanbul üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 79-110.

- Taşkıran, A. (2019). *Ailede Din Eğitimi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Tazelenme Üniversitesi, 60+ Tazelenme Üniversitesi, <https://tazelenme.com/hakkında> (Erişim 17 Ocak 2021).
- Tufan, İ. (2016). *Antik Çağ'dan Günümüze Yaşlılık ve Yaşlanma* (2). Ankara: Nobel Yayınları.
- Turan, İ. (2020). Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi. İçinde; *Din Eğitimi*, Ankara: Bilay Yayınları.
- TÜİK (2019). İstatistiklerle Yaşlılar 2019, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Yaslilar-2019-33712> (Erişim 18 Mart 2020).
- TGD (2011). Geriatri, <http://www.geriatri.org.tr/SempozyumKitap2011/3.pdf> (Erişim 29 Aralık 2020).
- TÜİK (2021). İşgücü İstatistikleri, Ekim 2020, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC-%C4%B0statistikleri-Ekim-2020-37485&dil=1> (Erişim 11 Ocak 2021).

EKLER DİZİNİ

Afyon Kocatepe Üniversitesi

Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ ONAM FORMU

Sizi aşağıda künyesi belirtilen araştırmaya davet ediyoruz. Araştırmanın Başlığı: Üniversite Mezunu Yetişkinlerin Yaşlanma Sürecindeki Din Eğitimi Algısı

Araştırmanın Yürütücüsü/Sorumlusu veya Danışmanının Adı Soyadı: Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÇAKMAK

Diğer Araştırmacıların veya Öğrencinin/Öğrencilerin Ad(lar)ı Soyad(lar)ı: Okan ATAŞ

Araştırmada sizden tahminen ayırmanız istenen tahmini süre: 50 dk (süreyi saat veya dakika olarak belirtebilirsiniz)

Araştırmaya sizinle birlikte katılacak tahmini kişi sayısı: 9 (soruları cevaplayacak tahmini gönüllü & katılımcı sayısı)

Bu araştırmanın amacı yaşlanma sürecinde bireylerin din eğitimine ihtiyaç durumları, oluşan ihtiyacı karşılanma yöntemleri, ihtiyaçların daha verimli giderilmesi için çözüm önerileri oluşturmak, ülkemizde din eğitimi veren kurumların çalışmalarını yakından incelemek, önerilerde bulunmak, yeni yapılacak araştırmalara katkı sağlamak amacıyla yapılmaktadır.¹

Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahipsiniz. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz **gizli tutulacaktır**; ancak verileriniz yayın amacı ile kullanılabilir. İletişim bilgileriniz ise sadece izninize bağlı olarak ve farklı araştırmacıların sizinle iletişime geçebilmesi için "ortak katılımcı havuzuna" aktarılabilir.

Kişi ve kurumları aşağılayan, rencide eden veya hakaret içeren cevaplar değerlendirmeye alınmayacaktır. Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı/araştırmacılar tarafından yapıldı. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcılar İçin:

Katılımcının 2:

Adı-Soyadı:

İmzası: İletişim Bilgileri: e-posta:

Telefon:

AKÜ –Sosyal Bilimler Araştırma projeleri için etik değerlendirme başvuru formu

BİREYSEL SORULAR

1. Cinsiyet
2. Yaşınız
3. Eğitim Durumunuz
Lise()-Üniversite()-Yüksek Lisans()-Doktora()
4. Mezun Olduğunuz Bölüm
5. Gelir durumunuz (0-2999) (3000-5999) (6000-8999) (9000+)
6. Din Eğitimi hangi kaynaklardan aldınız?
Aile(), Din kültürü ve Ahlak bilgisi dersi(), Cami(),Cemaat(Tarikat)
Vakıf(), Kur'an Kursu(), Üniversite (), Diğer(.....)
7. Dini görevlerinizi hangi sıklıkla yerine getiriyorsunuz?
Her zaman(), Mümkün olduğunca(), Bazen(), Çok nadir(), Hiç()
8. Beş vakit namazınızı ne sıklıkla kılıyorsunuz?
Hiç bir zaman(), Nadiren(), Bazen(), Sıklıkla(), Her zaman()
9. Kendinizi ne kadar dindar hissedersiniz?(5 En Yüksek-1 En düşük)
1 2 3 4 5

SORULAR

1. Yaşlanma sürecinde din eğitime ihtiyaç duyuyor musunuz? Bu yaşlanma sürecinde ihtiyaç düzeyinde farklılıklar oldu mu? Nasıl?
2. Okul döneminizdeki dini eğitime bakış açınızla sonrasında yaşlanma sürecindeki bakışınızda farklılık var mı? Nasıl?
3. Yaşlanma sürecinizdeki fiziksel-psikolojik-sosyolojik değişimler din eğitimizi nasıl etkilemektedir?(durgunluk, saç beyazlama, hastalık, boşanma, değişen çalışma arkadaşları vb.)
4. Yaşlanma sürecinde ailenizden ve çevrenizden dini eğitimden etkilenme durumunuz nasıldır?
5. Yakın çevrenizin din eğitimlerini destekleyebildiğini düşünüyor musunuz?
6. Şimdiye kadar ki aldığınız din eğitimleriniz(aile, okul, çevre vb.) yaşlanma sürecinde ibadet sıklığınızı artırdığınızı düşünüyor musunuz?
7. Yaşlanma sürecinde din eğitime erişiminize teknolojinin katkısı var mı? Nasıl açıklarsınız?
8. Sizin yaş grubunuz için ve genel olarak bireyler din eğitime ihtiyaç duyduğunda yeterli din eğitimi faaliyeti olduğunu düşünüyor musun? (Üniversite, konferans- seminer, cami vaaz- sosyal medya- halk eğitim kursları-Kur'an kursları vb.)
9. Yaşlanma sürecinde nasıl bir din eğitiminin olması gerektiği düşünüyorsunuz? (Özellikle üniversite eğitiminden sonra din eğitimi)